

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

THE CONSEQUENCES OF YOUNG PEOPLE'S IMMIGRATION

Σαλασίδα Χ. Αντωνία Α.Μ. 15042

Υπεύθυνη καθηγήτρια: κα Ιωαννίδου Σοφία

ΑΘΗΝΑ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2017

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια των προπτυχιακών μου σπουδών στη Σχολή Διοίκησης & Οικονομίας του τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής του Ανωτάτου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Πειραιά Τεχνολογικού Τομέα (Α.Ε.Ι Πειραιά Τ.Τ).

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κα Ιωαννίδου Σοφία της οποίας η εμπειρία, καθοδήγηση και επίβλεψη αποτέλεσαν καθοριστικούς παράγοντες κατά την πορεία και ολοκλήρωση της παρούσας πτυχιακής εργασίας .

Τέλος θα ήθελα να απευθύνω τις ευχαριστίες μου στους γονείς μου, οι οποίοι στήριξαν τις σπουδές μου και στάθηκαν δίπλα μου με διάφορους τρόπους φροντίζοντας για την καλύτερη δυνατή μόρφωση μου αλλά και διώχνοντας οποιαδήποτε δυσκολία με εμπόδιζε να πραγματοποιήσω ένα από τα όνειρα μου.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το φαινόμενο της μαζικής μετανάστευσης των νέων ατόμων απασχολεί τη χώρα μας τα τελευταία χρόνια. Η αύξηση αυτού του φαινομένου παρατηρήθηκε ιδιαίτερα με την έλευση της οικονομικής κρίσης η οποία με τα προβλήματα που επιφέρει ωθεί όλο και περισσότερους νέους στην απόφαση να φύγουν από τη χώρα μας και να εργαστούν σε άλλες χώρες. Δυστυχώς τα αίτια αυτής απόφασης είναι πολλά, κοινωνικά και οικονομικά, κάτι που δείχνει ότι η λύση στο πρόβλημα είναι αρκετά πολύπλοκη να βρεθεί. Η αύξηση του πλήθους των νέων που επιλέγουν να μεταναστεύσουν είναι ένα ακόμα σημείο που θα πρέπει να απασχολήσει όλους μας. Αναλύοντας τις συνέπειες αυτού του φαινομένου θα γίνει κατανοητό ότι η λήψη αποτελεσματικών μέτρων για την στήριξη των νέων της χώρας μας είναι αναγκαία καθότι τα προβλήματα τόσο σε κοινωνικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο δε θα αργήσουν να κάνουν την εμφάνισή τους.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Μετανάστευση

Ανεργία

Διαρροή εγκεφάλων

Δημογραφικό πρόβλημα

ABSTRACT

The phenomenon of massive youth immigration is one of our country's greatest concerns. Its increase has been noticed particularly due to the economic crisis and along the several problems it causes. In addition the crisis also pushes a lot of young people towards leaving our country. Unfortunately the reasons why a young, qualified person decides to leave are many, both economical and social ones. Thus it is obvious that the solution to this problem is a really complicated issue. The continuous increase of youngsters who choose to immigrate is an issue which demands everybody's attention. Analyzing the consequences of the this phenomenon it will become clear that it is essential for measures to be taken towards supporting the young generation of our country since the problems risen not only in social but also economical aspect will appear.

KEY WORDS

Immigration

Unemployment

Brain drain

Demographic problem

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	2
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	3
ABSTRACT.....	4
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	5
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ.....	8
1.1 Η Μετανάστευση.....	8
1.2 Αίτια της μαζικής μετανάστευσης.....	11
1.2.1 Οικονομική κρίση.....	11
1.2.2 Ανεργία.....	13
1.2.3 Μείωση μισθών και βιοτικού επιπέδου.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	22
2.1 Αριθμοί και μετανάστευση.....	22
2.2 Συνέπειες της μετανάστευσης.....	26
2.2.1 Δημογραφικό πρόβλημα.....	27
2.2.2 Ασφαλιστικά ταμεία.....	30
2.2.3 Σύστημα Υγείας.....	32
2.2.4 Σύστημα Παιδείας.....	33
2.2.5 Βασικοί Οικονομικοί Δείκτες.....	34
2.2.6 Μελλοντική πορεία ανάπτυξης.....	38
2.2.7 Επιπτώσεις στην ψυχολογία και την οικογένεια.....	40
2.2.8 Επαγγελματικός προσανατολισμός.....	42
2.3 Μέτρα για τη στήριξη των νέων.....	43
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	45
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	47

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

<i>Διάγραμμα 1.1: Ποσοστά ανεργίας Μαΐου από το 2004-2017 Εποχιακά προσαρμοσμένα αποτελέσματα.....</i>	<i>13</i>
<i>Διάγραμμα 1.2: Ποσοστά ανεργίας σε άνδρες και γυναίκες, στοιχεία Μάιος 2012-Μάιος 2017.....</i>	<i>14</i>
<i>Διάγραμμα 1.3: Ποσοστά ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα 2012-2017.....</i>	<i>14</i>
<i>Διάγραμμα 1.4: Κατανομή ανέργων ανά βαθμίδα εκπαίδευσης.....</i>	<i>15</i>
<i>Διάγραμμα 1.5: Χρονική διάρκεια ανεργίας.....</i>	<i>17</i>
<i>Διάγραμμα 1.6: Στοιχεία εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2016, πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.....</i>	<i>21</i>
<i>Διάγραμμα 2.1: Κύματα μετανάστευσης Ελλήνων μέχρι σήμερα.....</i>	<i>22</i>
<i>Διάγραμμα 2.2: Ποσοστό Ελλήνων πτυχιούχων στο εξωτερικό (ανά δεκαετία από το 1980).....</i>	<i>25</i>
<i>Διάγραμμα 2.3: Εξέλιξη ελληνικού πληθυσμού με βάσει τις επίσημες απογραφές.....</i>	<i>27</i>
<i>Διάγραμμα 2.4: Ηλικιακές ομάδες: Πληθυσμός και ποσοστό κατά φύλο.....</i>	<i>28</i>
<i>Διάγραμμα 2.5: Ηλικιακή πυραμίδα πληθυσμού της Ελλάδας.....</i>	<i>29</i>
<i>Διάγραμμα 2.6: Σύστημα Λογαρισμών υγείας.....</i>	<i>32</i>
<i>Διάγραμμα 2.7: Εξέλιξη καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών και της Γενικής Κυβέρνησης (2011-2016).....</i>	<i>35</i>
<i>Διάγραμμα 2.8: Εξέλιξη οικονομικών δεικτών ΑΕΠ και συνολικής κατανάλωσης για το διάστημα 2011-2016 .....</i>	<i>36</i>
<i>Διάγραμμα 2.9: Εξέλιξη του χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ (2003-2016).....</i>	<i>38</i>

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία πραγματεύεται το πρόβλημα της μαζικής μετανάστευσης των νέων της χώρας μας. Τα τελευταία χρόνια που η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την οικονομική και την κοινωνική ζωή της Ελλάδας παρατηρείται ένα μαζικό κύμα μετανάστευσης των νέων πτυχιούχων Ελλήνων προς τις ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης αλλά και της Αμερικής (Καναδάς, Ηνωμένες Πολιτείες). Το κύμα αυτό ξεκίνησε από το 2010 και μέχρι σήμερα, επτά χρόνια μετά, γίνεται λόγος για την αύξηση του πλήθους που κάθε χρόνο επιλέγει να φύγει και να αναζητήσει εργασία σε χώρες του εξωτερικού.

Φυσικά οι δύο βασικοί λόγοι, που είναι άμεσα συνδεδεμένοι με την οικονομική κρίση είναι η μεγάλη ανεργία και η μεγάλη μείωση που έχουν υποστεί οι εργαζόμενοι, νέοι και παλιοί, στις απολαβές τους. Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας λοιπόν, εκτός από την αρχική θεωρητική ανάλυση του όρου της μετανάστευσης, και της οικονομικής κρίσης παρουσιάζονται τα στατιστικά δεδομένα της ανεργίας στην Ελλάδα τα οποία να συνεχίζουν επί σειρά ετών να βρίσκονται σε πολύ υψηλά επίπεδα. Η μείωση που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια είναι πολύ μικρή για να θεωρηθεί ότι η εγχώρια αγορά εργασίας μπαίνει σε τροχιά σταθεροποίησης ή ακόμα και ανάπτυξης. Παράλληλα αναφέρονται ως βασικός λόγος μετανάστευσης και οι μεγάλες μειώσεις στους μισθούς των εργαζομένων οι οποίες κάνουν δύσκολη την κάλυψη ακόμα και των βασικών αναγκών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο επικεντρώνομαι στην ανάλυση των συνεπειών της μαζικής αυτής μετανάστευσης των νέων οι οποίες αν και δεν έχουν γίνει αντιληπτές μέχρι στιγμής, δε θα αργήσουν να φανούν. Εκτός από το κοινωνικό κομμάτι που αφορά τη αριθμητική μείωση των νέων κατοίκων της χώρας μας πρέπει να γίνει κατανοητό ότι το δημογραφικό πρόβλημα είναι προ των πυλών. Επιπλέον τα ασφαλιστικά ταμεία δέχονται βαρύ πλήγμα από την έλλειψη οικονομικών πόρων από τις εν δυνάμει εισφορές των νέων εργαζομένων. Τέλος η ανάπτυξη της χώρας μας επιβραδύνεται όσο δεν υπάρχουν νέοι οι οποίοι να εργαστούν και να επιχειρήσουν ελληνική οικονομία. Ελπίζω η παρουσίαση των δεδομένων της εργασίας να δώσουν το έναυσμα για περαιτέρω ανάλυση του θέματος και κυρίως εξεύρεση των κατάλληλων λύσεων για τα προβλήματα που αναφέρονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ξεκινώντας την ανάλυση του θέματος της μετανάστευσης των νέων, θεωρώ ότι είναι απαραίτητο να γίνει αρχικά μια επεξήγηση του όρου της μετανάστευσης. Στη συνέχεια έχοντας θέσει το βασικό θεωρητικό πλαίσιο για ευκολότερη κατανόηση, θα αναφερθούν οι βασικοί λόγοι που αναγκάζουν όλο και περισσότερους νέους να φεύγουν από τη χώρα μας. Εκτός λοιπόν από την οικονομική κρίση, πρωτεύοντα ρόλο παίζει η ανεργία και φυσικά η μεγάλη μείωση που έχουν δεχθεί οι εργαζόμενοι στους μισθούς τους, γεγονός που χειροτερεύει τις συνθήκες διαβίωσης και του βιοτικού τους επιπέδου.

1.1 Η Μετανάστευση

Η έννοια της μετανάστευσης υπάρχει από τη στιγμή που υπήρξαν άνθρωποι στη γη. Μιας και η μετανάστευση είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο, είναι λογικό να συνδέεται με τους ανθρώπους. Με τον όρο μετανάστευση ορίζεται:

«Η μετακίνηση ομάδων ατόμων από τη μόνιμη χώρα διαμονής τους σε μια άλλη χώρα όπου δεν έχουν την ιθαγένεια, με σκοπό την μόνιμη εγκατάσταση και διαβίωση για διάφορους λόγους, μεταξύ των οποίων είναι η εργασία ή η εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών ζωής.¹»

Μιας και το φαινόμενο αυτό είναι κατά βάση κοινωνικό, γίνεται κατανοητό ότι με την πάροδο του χρόνου παρουσιάζει διαφορετικά χαρακτηριστικά, όσον αφορά το πόσο έντονο είναι το εκάστοτε κύμα μετανάστευσης καθώς επίσης και για το ποιοί είναι οι λόγοι κάθε φορά που ωθούν τις ομάδες των ανθρώπων να μεταναστεύσουν, καθώς επίσης και η χρονική διάρκεια που επιλέγουν να μεταναστεύσουν τα άτομα. Για αυτό το λόγο και η διεθνής κοινότητα έχει διαφορές κατηγορίες μετανάστευσης ώστε να κατηγοριοποιήσει το κάθε κύμα μετανάστευσης με βάση κάποια κοινά χαρακτηριστικά. Για αυτό το λόγο λοιπόν υπάρχουν οι εξής μορφές μετανάστευσης:

- **Εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση:** Εσωτερική ονομάζουμε τη μετανάστευση των ατόμων που πραγματοποιείται στο εσωτερικό μιας χώρας π.χ. από μια πόλη σε μια άλλη, ενώ εξωτερική ονομάζεται η μετανάστευση κατά την οποία τα άτομα αλλάζουν χώρα διαμονής να φεύγουν δηλαδή για κάποια χώρα του εξωτερικού. Σε αυτή την εργασία η ανάλυση θα βασιστεί σε

---

¹ www.el.Wikipedia.org

αυτό το είδος της μετανάστευσης μιας και οι νέοι της χώρα μας αποφασίζουν να φύγουν από την Ελλάδα και να εγκατασταθούν σε χώρες του εξωτερικού.

- **Εκούσια και ακούσια μετανάστευση**: Εκούσια ονομάζεται η μετανάστευση κατά την οποία το άτομο με τη θέλησή του αποφασίζει να φύγει από ένα μέρος και να πάει σε κάποιο άλλο χωρίς κάποιος να τον αναγκάζει. Στην εκούσια μετανάστευση πολλές φορές περιλαμβάνεται και η έννοια της οικονομικής μετανάστευσης. Ακούσια από την άλλη πλευρά είναι μετανάστευση για την οποία υπάρχουν σοβαροί λόγοι που αναγκάζουν τα άτομα να εγκαταλείψουν τον μόνιμο τόπο διαμονής τους για κάποιον άλλο. Στην ακούσια μετανάστευση συγκαταλέγονται και οι πρόσφυγες για τους οποίους έχει γίνει εκτενής λόγος στη χώρα μας τον τελευταίο καιρό.
- **Ηπειρωτική ή υπερπόντια μετανάστευση**: Η ηπειρωτική μετανάστευση αφορά μετακίνηση ομάδων ατόμων σε χώρες της ίδιας ηπείρου π.χ. Ευρώπη, ενώ η υπερπόντια αναφέρεται σε αλλαγή ηπείρου π.χ. μετανάστευση στην Αμερική ή Αυστραλία.
- **Βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη μετανάστευση** (αναφορικά με τη διάρκεια διαμονής στον νέο τόπο): Συνήθως η χρονική διάρκεια που μετατρέπει μια βραχυχρόνια σε μακροχρόνια μορφή μετανάστευσης είναι τα πέντε χρόνια για κάποιους αν και η διάρκεια ποικίλει.
- **Πρωτογενής και δευτερογενής μετανάστευση**: η διαφοροποίηση αυτών των δύο όρων αναφέρεται στον τόπο που επιλέγεται να μετοικήσει το άτομο/ή ομάδα ανθρώπων. Κατά την πρωτογενή μετανάστευση το τόπος είναι μη κατοικήσιμος και νέος προς διαμονή. Αντίθετα κατά τη δευτερογενή μετανάστευση τα άτομα επιλέγουν να κατοικήσουν σε μια περιοχή όπου υπάρχει ο ήδη πληθυσμός.
- **Συντηρητική και καινοτόμος μετανάστευση**: Η διάκριση σε αυτά τα δύο είδη αφορά την επίδραση που δέχεται η χώρα υποδοχής μεταναστών σε διάφορους τομείς (οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο). Είναι κατανοητό λοιπόν ότι η πρώτη έννοια «συντηρητική» δίνει μια αρνητική χροιά στην επίδραση που επιφέρει το κύμα μετανάστευσης που δέχεται η χώρα, ενώ η «καινοτόμος» έχει ένα θετικό αντίκτυπο.

Η έννοια της μετανάστευσης παρατηρήσαμε ότι έχει διάφορες ερμηνείες, είτε συμβαίνει εθελοντικά είτε αναγκαστικά, καθώς επίσης και σε ότι αφορά τους τόπους

κατεύθυνσης και πολλά άλλα. Η κίνηση αυτή των ομάδων είναι κάτι που συμβαίνει από την αρχαιότητα για διάφορους λόγους, κυρίως να βρεθούν οι κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης που οι άνθρωποι αναζητούν. Από την αρχαιότητα εξάλλου οι Έλληνες μετανάστευσαν στις ακτές της Μικράς Ασίας για να βρουν άλλους τόπους διαμονής. Πολλοί πόλεμοι, π.χ. Μικρασιατική Καταστροφή ανάγκασε τους μόνιμους κατοίκους της περιοχής να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους (αναγκαστική μετανάστευση) και να μετοικήσουν στην Ελλάδα. Κατά τη βιομηχανική επανάσταση οι άνθρωποι μετακινήθηκαν στα αστικά κέντρα να εργαστούν και άφησαν τις αγροτικές περιοχές προς αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής.

Γίνεται κατανοητό λοιπόν ότι η μετανάστευση πάντα ήταν χαρακτηριστικό των κοινωνιών ακόμα και αν κάθε φορά γινόταν για διαφορετικούς λόγους. Στην εργασία αυτή ωστόσο η μετανάστευση στην οποία θα επικεντρωθώ είναι η μετανάστευση των νέων Ελλήνων που φεύγουν από την Ελλάδα της κρίσης λόγω των διάφορων προβλημάτων που αντιμετωπίζει η χώρα από την οικονομική κρίση που βιώνουμε τα τελευταία χρόνια. Ο συγκεκριμένος τύπος μετανάστευσης είναι γνωστός με τον όρο «διαρροή εγκεφάλων» ή αλλιώς με τον αγγλικό όρο “*brain drain*”, καθώς το κύριο κοινό χαρακτηριστικό των ατόμων που φεύγουν από την Ελλάδα τα τελευταία χρόνια είναι: η νεαρή ηλικία και το υψηλό μορφωτικό επίπεδό τους.

Σύμφωνα με την επίσημη σελίδα Investopedia² ο ορισμός που δίνεται στον όρο «διαρροή εγκεφάλων» είναι ο εξής:

«Διαρροή εγκεφάλων ονομάζεται κοινών η μετανάστευση ταλαντούχων ή εκπαιδευμένων ατόμων. Μια διαρροή εγκεφάλων μπορεί να οφείλεται σε μια εθνική αναταραχή από την ύπαρξη καλύτερων επαγγελματικών ευκαιριών σε άλλες χώρες ή από ανθρώπους που αναζητούν ένα καλύτερο επίπεδο διαβίωσης. Εκτός από γεωγραφικά σύνορα ή διαρροή εγκεφάλων μπορεί να συμβαίνει σε εσωτερικό/βιομηχανικό επίπεδο όταν οι εργαζόμενοι έχουν καλύτερες απολαβές και οφέλη από τη μετακίνησή τους σε διαφορετική εταιρεία/τόπο εργασίας.»

Συνεπώς για να μπορέσουμε να έχουμε μια πλήρη εικόνα για το μέγεθος, αιτίες και βασικά τις συνέπειες αυτού του κύματος μετανάστευσης θα πρέπει να εξετάσουμε σε βάθος πολλές παραμέτρους και να αξιολογήσουμε τη σοβαρότητα της κατάστασης από τη μετανάστευση των νέων Ελλήνων σε χώρες του εξωτερικού.

---

² www.investopedia.com

1.2 Αίτια της μαζικής μετανάστευσης

Έχοντας αναφέρει το βασικό ορισμό της μετανάστευσης θεωρώ ότι πριν αναλύσω τις συνέπειες της μαζικής μετανάστευσης των νέων της χώρα μας τα τελευταία χρόνια, θα πρέπει πρώτα να αναφέρω τους βασικούς λόγους που ωθούν τους νέους σε αυτή την κίνηση. Οι λόγοι σε κάθε περίπτωση φυσικά και μπορεί να διαφέρουν από προσωπικούς, οικονομικούς, λόγοι καριέρας ή ακόμα και απόφαση που συνδυάζεται με την απόφαση κάποιου άλλου αγαπημένου προσώπου. Όμως σε γενικές γραμμές θεωρώ ότι το πλήθος των νέων που θα επέλεγαν να φύγουν από την Ελλάδα για να εργαστούν σε χώρες του εξωτερικού θα ήταν πολύ μικρότερο αν δεν υπήρχε η οικονομική κρίση, η αλματώδης αύξηση της ανεργίας καθώς επίσης και η μεγάλη μείωση των αποδοχών των εργαζομένων. Ας αναλύσω όμως τους τρεις αυτούς παράγοντες.

1.2.1 Οικονομική κρίση

Πρωτίστως πιστεύω ότι η οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα μας από το 2009 και μετά είναι η βασική αιτία για αυτή τη μεγάλη φυγή των νέων. Φυσικά τα προβλήματα που προκαλεί μια οικονομική κρίση είναι πολλά. Ωστόσο πάντα μια οικονομία η οποία αντιμετωπίζει ένα πρόβλημα ώστε να χαρακτηριστεί ως κρίση είναι ακόμα πιο σοβαρό. Η οικονομική κρίση της Ελλάδος, πολλοί θεωρούν ότι συνδέεται με την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008, όμως είναι κάτι τελείως διαφορετικό. Η εργασία αυτή δεν εστιάζει στην ανάλυση των παραγόντων που συνέβαλλαν στην οικονομική κρίση, ωστόσο είναι αυτονόητο ότι το θέμα της μετανάστευσης επηρεάζεται καθοριστικά από αυτή. Για αυτό το λόγο αξίζει να αναφέρω ότι η σημερινή κρίση είναι μια κρίση δημοσίου χρέους, λανθασμένων πολιτικών και οικονομικών επιλογών γεγονός που φαίνεται από τη μεγάλη διάρκειά της. Άλλες χώρες που βίωσαν τη παγκόσμια οικονομική κρίση, όπως η Ισλανδία είναι έχουν πλέον διαφύγει τον κίνδυνο και βρίσκονται σε τροχιά ανάπτυξης.

Αναλύοντας τη βασική θεωρία κάθε οικονομικής κρίσης σε οποιαδήποτε οικονομία του κόσμου θα αναφερθώ στο φαινόμενο αυτό ως ένα κομμάτι κάθε οικονομικού κύκλου^{3,4}. Οι οικονομολόγοι οι οποίοι εξέτασαν και εξετάζουν κάθε οικονομική δραστηριότητα που λαμβάνει χώρα στις οικονομίες παρατηρούν τη συγκεκριμένη

---

³ Αρχές Οικονομικής Θεωρίας, Μικροοικονομία-Μακροοικονομία, Σχολικό Βιβλίο Γ' Λυκείου

⁴ Παραδόσεις πολιτικής Οικονομίας, Τόμος Ι, Παπαηλίας Θεόδωρος 2006, Σταμούλη ΑΕ

αλληλουχία δραστηριοτήτων οι οποίες δικαιολογούν την ύπαρξη τεσσάρων φάσεων σε οποιοδήποτε οικονομικό κύκλο (Άνοδος-Κρίση-Κάθοδος-Υφεση). Η κρίση στην οποία αναφερόμαστε καθημερινά δεν έχει να κάνει με την φάση της κρίσης των οικονομικών κύκλων. Αντιθέτως η φάση στην οποία βρισκόμαστε τα τελευταία χρόνια χαρακτηρίζεται περισσότερο από την έννοια της ύφεσης. Μερικά από τα βασικά χαρακτηριστικά της φάσης αυτής είναι η υψηλή ανεργία, η μεγάλη μείωση των επενδύσεων, χαμηλό διαθέσιμο εισόδημα και μειωμένη ζήτηση για αγαθά.

Είναι λογικό λοιπόν η ύπαρξη και μόνο μιας οικονομικής κρίσης (ύφεσης) να μη προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση, ωστόσο πρέπει να γίνει κατανοητό ότι σε κάθε δύσκολη οικονομική συγκυρία είναι απαραίτητο να παρθούν τα κατάλληλα μέτρα στήριξης ώστε η οικονομία να ανακάμψει. Δυστυχώς στην περίπτωση της Ελλάδας κάτι τέτοιο δεν έχει συμβεί ακόμα και όλοι μας βιώνουμε, μετά από 9 χρόνια, καθημερινά δύσκολες καταστάσεις. Για αυτόν ακριβώς το λόγο θεωρώ ότι η οικονομική κρίση, και τα προβλήματα που προκαλεί, είναι ο βασικός λόγος για τον οποίο οι νέοι τα τελευταία δύσκολα χρόνια παίρνουν την απόφαση και φεύγουν από τη χώρα μας ώστε να αναζητήσουν εργασία σε άλλες χώρες που ανθίζουν οικονομικά και συνεπώς δεν αντιμετωπίζουν τα αντίστοιχα προβλήματα. Στις ενότητες που θα ακολουθήσουν πολλές από τις συνέπειες από τη μετανάστευση των νέων μπορούν και θεωρηθούν ταυτόχρονα και συνέπειες της οικονομικής κρίσης που βιώνει η χώρα μας, όμως με μια πιο προσεκτική ματιά ο αναγνώστης μπορεί να καταλάβει ότι και τα δύο προβλήματα μαζί προκαλούν με το ποσοστό που τους αναλογεί τα προβλήματα αυτά.

1.2.2 Ανεργία

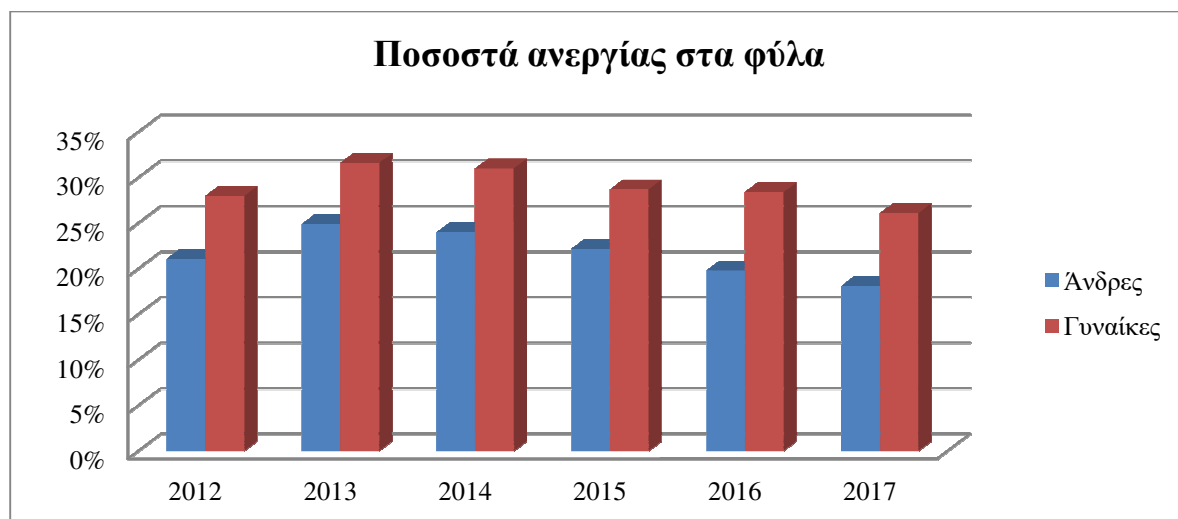
Η οικονομική κρίση όπως αναφέρθηκε επηρέασε σημαντικά τους νέους στην απόφασή τους να μεταναστεύσουν. Ένα από τα βασικά προβλήματα που προκάλεσε είναι η ανεργία, τα ποσοστά της οποία αυξήθηκαν σε πολύ μεγάλο βαθμό με την μέχρι σήμερα. Το διάγραμμα που ακολουθεί απεικονίζει την εξέλιξη του δείκτη της ανεργίας στη χώρα μας από το Μάιο του 2004 μέχρι το Μάιο του 2017.

Διάγραμμα 1.1: Ποσοστά ανεργίας Μαΐου από το 2004-2017 Εποχιακά προσαρμοσμένα αποτελέσματα⁵

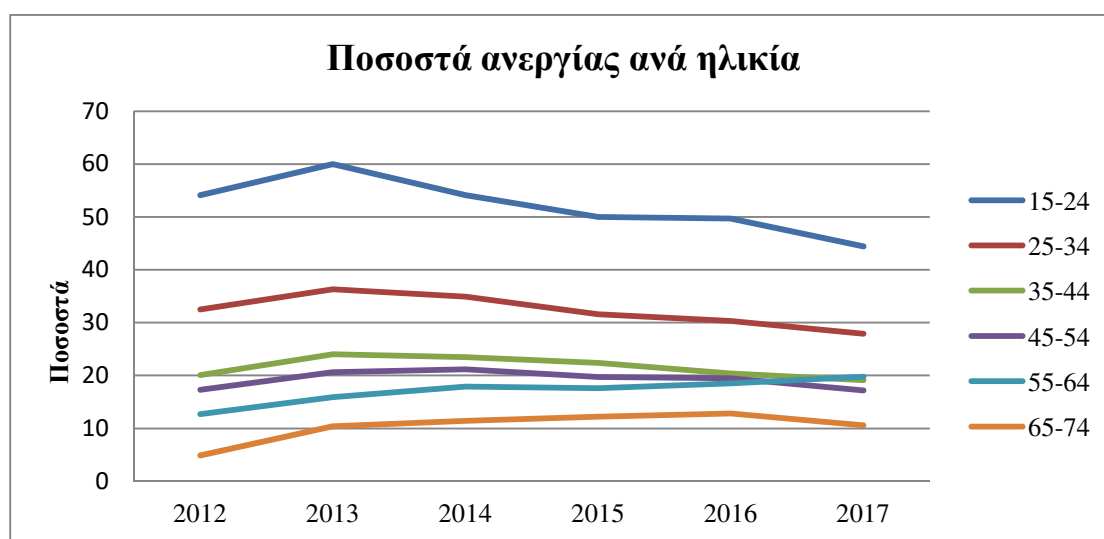
Όπως φαίνεται η μεγάλη αύξηση των ποσοστών της ανεργίας είναι εμφανής από το 2009 και το 2013 κατέγραψε το μεγαλύτερο ποσοστό της 27,8%. Χωρίς αμφιβολία το 2013 ήταν το έτος που, όπως δείχνουν τα στοιχεία μέχρι στιγμής, ήταν το χειρότερο έτος στην ελληνική οικονομία και όχι μόνο σε ότι αφορά τα ποσοστά της ανεργίας. Από τότε και μέχρι σήμερα παρατηρείται μια σταδιακή μείωση χωρίς όμως η μείωση αυτή να είναι τόσο μεγάλη ώστε να θεωρείται ότι ο το πρόβλημα στην αγορά εργασίας έχει επιλυθεί. Το ποσοστό της ανεργίας στη χώρα μας συνεχίζει να βρίσκεται σε ποσοστό μεγαλύτερο του 20% και δυστυχώς είναι από τα μεγαλύτερα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γεγονός που δικαιολογεί το λόγο για τον οποίο οι νέοι συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν προβλήματα στην εύρεση εργασίας στη εσωτερικό της Ελλάδας και επιλέγουν να μεταναστεύσουν.

⁵ www.statistics.gr, σελίδα ΕΛΣΤΑΤ, Ποσοστά Ανεργίας

Διάγραμμα 1.2: Ποσοστά ανεργίας σε άνδρες και γυναίκες, στοιχεία Μάιος 2012-Μάιος 2017⁶

Ένα ακόμα βασικό για την ανάλυση στοιχείο είναι τα ποσοστά της ανεργίας που αντιμετωπίζουν τα δύο φύλα στη χώρα μας. Παρατηρούμε λοιπόν ότι διαχρονικά οι γυναίκες καταγράφουν μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας σε σύγκριση με τους άνδρες. Από το 2012 (Μάιος) και μέχρι σήμερα το 2017 (Μάιος) η διαφορά φαίνεται ότι μεγαλώνει με τη διαφορά στα ποσοστά το 2016 να έχει τη μεγαλύτερη τιμή μέχρι στιγμής και να είναι 8,6 ποσοστιαίες μονάδες ενώ το 2017 η διαφορά δεν μειώθηκε σε μεγάλο βαθμό και ήταν 8 ποσοστιαίες μονάδες. Δυστυχώς η μεγάλη διαφορά στα ποσοστά ανεργία στα δύο φύλα λειτουργεί επιβαρυντικά για τις γυναίκες οι οποίες αντιμετωπίζουν διαχρονικά προβλήματα στην αγορά εργασίας.

Διάγραμμα 1.3: Ποσοστά ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα 2012-2017 (Μάιος)⁷

⁶ ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού Μάιος 2017, Δελτίο Τύπου, 10 Αυγούστου 2017

Ένα από τα βασικότερα σημεία που πρέπει να αναφέρω και αιτιολογούν σε μεγάλο βαθμό το θέμα της μετανάστευσης των νέων της χώρα μας σε χώρες του εξωτερικού είναι η ηλικιακή ομάδα η οποία αντιμετωπίζει το μεγαλύτερο πρόβλημα ανεργίας. Ακόμα και αν στο διάγραμμα φαίνεται ότι η μικρότεροι ηλικιακά εργαζόμενοι 15-24 είναι εκείνοι οι οποίοι έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό, δε θα επιλέξω αυτή την ομάδα καθότι σε αυτές τις ηλικίες τα άτομα συνεχίζουν να πηγαίνουν σχολείο, να σπουδάζουν σε κάποια σχολή και επιλέγουν να δουλεύουν περιστασιακά τις περισσότερες φορές. Η ομάδα η οποία είναι η βασικότερη κατά τη γνώμη μου είναι οι νέοι 25-34 οι οποίοι καταγράφουν ποσοστά μέχρι το 2016 μεγαλύτερα του 30%. Μόνο το 2017 παρατηρήθηκε μια μείωση που οδήγησε το ποσοστό στο 26,1%. Οι νέοι αυτών των ηλικιών αντιμετωπίζουν μεγάλο πρόβλημα στην εύρεση εργασίας στη χώρα μας και μάλιστα είναι αυτοί οι οποίοι επιλέγουν να φύγουν και να αναζητήσουν εργασία στο εξωτερικό. Έχοντας ολοκληρώσει τις σπουδές τους, είναι έτοιμοι και καταρτισμένοι στο να βρουν εργασία στον τομέα των σπουδών τους σε άλλη χώρα.

Διάγραμμα 1.4: Κατανομή ανέργων ανά βαθμίδα εκπαίδευσης⁸

Συνεχίζοντας την ανάλυση των στοιχείων της ανεργίας παραθέτω τα δεδομένα που αφορούν το μορφωτικό επίπεδο των ανέργων της χώρας μας. Στην πρώτη ενότητα ανέφερα ότι οι νέοι που εγκαταλείπουν την Ελλάδα προς αναζήτηση εργασίας στο εξωτερικό είναι πτυχιούχοι πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Στο διάγραμμα 1.4 καταγράφεται το πλήθος των ανέργων με βάση την εκπαιδευτική βαθμίδα της οποίας τις σπουδές έχουν ολοκληρώσει. Βλέπουμε λοιπόν ότι η ομάδα με τους

⁷ ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού Μάιος 2017, Δελτίο Τύπου, 10 Αυγούστου 2017

⁸ Ημερομηνία λήψης δεδομένων 03/07/2017, www.oaed.gr/statistics

περισσότερους αριθμητικά ανέργους είναι αυτή της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, στη δεύτερη θέση βρίσκουμε τους ανέργους που έχουν φοιτήσει μέχρι την Γ' Γυμνασίου και στην Τρίτη θέση βρίσκονται ο απόφοιτοι Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι είναι 154.750 άτομα. Φυσικά με το πρόβλημα που περιγράψαμε νωρίτερα θα περιμέναμε το πλήθος των ανέργων πτυχιούχων να είναι μεγαλύτερο και να μην καταλαμβάνουν την Τρίτη θέση στην κατάταξη. Όμως θα πρέπει σε αυτό το σημείο να αναφέρω δύο βασικά σημεία που θα πρέπει να συνυπολογίσουμε: α) τα δεδομένα αντλήθηκαν τις 03/07/2017 και αφορούν μόνο τη συγκεκριμένη ημερομηνία (συνεπώς δεν μπορούμε να κάνουμε γενικεύσεις ότι αυτή είναι η κατάσταση που επικρατεί) και β) πολλοί από τους νέους που βρίσκονται στο εξωτερικό και αναζητούν εργασία δεν είναι εγγεγραμμένοι στα μητρώα, συνεπώς δεν είναι άνεργοι στην Ελλάδα και δεν συμπεριλαμβάνονται στους καταλόγους. Για αυτό το λόγο πριν βιαστούμε να αναφέρουμε ότι το νούμερο είναι μικρό για το θέμα που αναλύουμε θα πρέπει κάθε φορά να κοιτάμε τη συνολική εικόνα του προβλήματος. Επιπρόσθετα στοιχεία που είναι δημοσιευμένα στη σελίδα του ΟΑΕΔ και αφορούν τους άνεργους πτυχιούχους Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στις 02/02/2017 δείχνουν ότι σε πλήθος είναι 164.004 άτομα. Με μόλις 5 μήνες διαφορά το ποσό αυτό μεταβλήθηκε κατά 9.254 άτομα. Το παράδοξο ωστόσο του διαγράμματος 1.4 είναι ότι τα άτομα χωρίς εκπαίδευση συγκεντρώνουν και το μικρότερο ποσοστό ανεργίας από όλες τις άλλες ομάδες. Θα ήταν αναμενόμενο σε μια εποχή που τα άτομα συνεχώς εκπαιδεύονται και αποκτούν δεξιότητες να συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο, δηλαδή όσο ανεβαίνουμε εκπαιδευτική βαθμίδα να μειώνεται και το ποσοστό ανεργίας όμως κάτι τέτοιο δεν ισχύει. Πιθανώς το χαμηλό κόστος εργασίας να είναι αυτό που αιτιολογεί αυτά τα ποσοστά.

Κλείνοντας την ανάλυση του προβλήματος της ανεργίας που είναι και η βασικότερη αιτία για τη μετανάστευση των νέων στο εξωτερικό, πρέπει να αναφέρω και τη χρονική διάρκεια για την οποία τα άτομα παραμένουν άνεργοι.

Χρονική διάρκεια ανεργίας

Διάγραμμα 1.5: Χρονική διάρκεια ανεργίας (μεγαλύτερη ή μικρότερη των 12 μηνών)⁹

Όπως φαίνεται από το διάγραμμα 1.5, η πλειοψηφία των ανέργων είναι μακροχρόνια άνεργοι, με ποσοστό 59%. Για να θεωρηθεί κάποιος μακροχρόνια άνεργος πρέπει να έχει ολοκληρώσει 12 μήνες εγγεγραμμένος στα μητρώα. Από την άλλη πλευρά, βραχυχρόνια άνεργοι (λιγότεροι από 12 μήνες) είναι το 41% των ανέργων. Το ποσοστό του 59% δείχνει τη δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι άνεργοι στην εύρεση εργασίας καθότι η παραμονή για μεγάλο χρονικό διάστημα ως άνεργοι που εμποδίζει ακόμα περισσότερο στην εκ νέου πρόσληψη από κάποια επιχείρηση.

Από όλα τα επιμέρους στοιχεία που αφορούν την ανεργία στη χώρα μας γίνεται κατανοητό ότι η μεγάλη αύξηση της ανεργίας, ως βασικό επακόλουθο της οικονομικής κρίσης που μαστίζει τη χώρα μας τα τελευταία χρόνια, είναι ένας επιπλέον και ο βασικότερος μάλλον λόγος για το οποίο οι νέοι επιλέγουν να μεταναστεύσουν και να αναζητήσουν εργασία σε χώρες του εξωτερικού.

⁹ Πηγή www.oaed.gr/statistics, ημερομηνία λήψης δεδομένων 03/07/2017

1.2.3 Μείωση μισθών και βιοτικού επιπέδου

Η λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης είχε άμεσο αντίκτυπο στις αποδοχές των εργαζομένων. Πολλές είναι οι περιπτώσεις εργαζομένων που επέλεξαν να εργαστούν στην Ελλάδα, ωστόσο η μεγάλη μείωση των αποδοχών τους ανάγκασε να αποφασίσουν να φύγουν και να βρουν εργασία σε χώρες του εξωτερικού. Εξίσου σημαντικές είναι και οι περιπτώσεις της ανασφάλιστης εργασίας με αποτέλεσμα οι εργαζόμενοι να μην έχουν καμία ασφαλιστική κάλυψη, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, κάτι που καθιστά το βιοτικό επίπεδο ακόμα χαμηλότερο. Ο συνδυασμός της δύσκολης οικονομικής θέσης στην οποία έχουν βρεθεί πολλοί εργαζόμενοι και το χαμηλό βιοτικό επίπεδο, είναι λογικό να έχουν ωθήσει πολλούς στην απόφαση να μεταναστεύσουν ώστε να εξασφαλίσουν ένα καλύτερο επίπεδο ζωής.

Για να γίνει περισσότερο σαφές τι εννοούμε με την έννοια της μείωσης των αποδοχών αξίζει να αναφέρω τα παρακάτω στοιχεία:

- Από το τέταρτο τρίμηνο του 2009 μέχρι και το δεύτερο τρίμηνο του 2014 η μείωση στις αποδοχές των εργαζομένων έφτασε το 25%.¹⁰
- Στο ίδιο άρθρο αναφέρεται ότι οι αποδοχές στον ιδιωτικό τομέα μειώθηκαν κατά 10,62% σε μόλις ένα χρόνο (Ιανουάριος 2014 με Ιανουάριο 2013).
- Η μείωση του μισθού στα 586 ευρώ μικτά ήταν ένα ακόμα σημείο που ευθύνεται για αυτή τη μαζική μείωση στους μισθούς.

¹⁰ Πηγή Καθημερινή, Άρθρο 27/09/2014, Μείωση μισθών στην Ελλάδα για 16 διαδοχικά τρίμηνα

Από το 2014 όμως μέχρι σήμερα παρατηρούμε ότι ακόμα και αν η ανεργία, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 1.1 μειώθηκε, οι μισθοί μειώθηκαν καθιστώντας τους εργαζόμενους ουσιαστικά φτωχότερους. Σύμφωνα με πιο πρόσφατα στοιχεία:¹¹

- Τη μεγαλύτερη μείωση την έχουν υποστεί οι νέοι εργαζόμενοι ηλικίας 15-19 ετών και είναι της τάξης 42,48%, στη δεύτερη θέση με μείωση 42,46% βρίσκουμε τους νέους 20-24 και στην τρίτη οι νέοι ηλικίας 25-29 με 36,49% (τα στοιχεία αφορούν τις μεταβολές στους μισθούς από το Δεκέμβριο του 2009 μέχρι τον Ιούνιο του 2016).
- Σε πραγματικά νούμερα οι μέσες αποδοχές ενός εργαζομένου 18 ετών είναι 265 ευρώ καθαρά.
- Για τους νέους 20-24 ο μισθός υπολογίζεται στα 381 ευρώ καθαρά, ενώ για τους νέους 25-29 στα 509 ευρώ.
- Φυσικά όλοι οι εργαζόμενοι στην Ελλάδα έχουν υποστεί μειώσεις στις αποδοχές τους. Τα στοιχεία δείχνουν ότι όσο ανεβαίνουμε στην ηλικιακή κατηγορία, τόσο μειώνονται τα ποσοστά μείωσης χωρίς όμως να μην είναι σημαντικές οι μειώσεις που δέχτηκαν και αυτοί εργαζόμενοι. Για παράδειγμα οι εργαζόμενοι ηλικίας 35-39 είδαν μια μείωση στις αποδοχές τους της τάξης του 27,6%, οι εργαζόμενοι ηλικίας 45-49 μια μείωση 24,57 και τη μικρότερη μείωση της τάξης τους 16,48% αφορά τους εργαζόμενους ηλικίας 65-69 ετών

Σε όλα αυτά τα στοιχεία πρέπει να προσθέσω και τη δραματική αύξηση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης (μερική απασχόληση ή εκ περιτροπής) τα τελευταία χρόνια η οποία έχει φέρει σε ακόμα χαμηλότερα επίπεδα τις αποδοχές των εργαζομένων. Στοιχεία από το 2015¹² έκαναν λόγο για αύξηση των ευέλικτων μορφών εργασίας καθώς και μεγάλη μετατροπή των υφιστάμενων συμβάσεων σε ατομικές συμβάσεις με διαφορετικούς όρους. Η ανασφάλιστη εργασία ήταν από τότε σε πολύ υψηλά επίπεδα καθώς ένας στους πέντε εργαζόμενους ήταν ανασφάλιστος (25%). Η αδήλωτη εργασία και οι χαμηλοί μισθοί χωρίς καμία εξασφάλιση επιβάρυναν περισσότερο την ήδη δύσκολη οικονομική κατάσταση των εργαζομένων. Η μεγάλη μείωση στις αποδοχές των εργαζομένων, ως μία δικαιολογία στη συγκράτηση των θέσεων εργασίας από τις επιχειρήσεις είχαν ως αποτέλεσμα πολλές

---

¹¹ <http://www.newsit.gr>, Αποκαλυπτικά στοιχεία για τους μισθούς στην Ελλάδα της κρίσης – Η γενιά των 265 ευρώ – Αυτή είναι η πυραμίδα των αμοιβών, Άρθρο 30/07/2017

¹² Ο εργασιακός μεσαίωνας στην Ελλάδα σε αριθμούς, Άρθρο 03/03/2015, www.alfavita.gr

από τις νέες συμβάσεις να μεταφράζονται σε επίπεδο αποδοχών σε μειώσεις από 10-40%. Στη μεγάλη μείωση των αποδοχών και την έκρηξη της αδήλωτης εργασίας προστίθενται και άλλες συνήθειες πρακτικές όπως η μερική δήλωση ωραρίου αφού περίπου 200.000 εργαζόμενοι (για το 2015) ασφαλίζονται όρους μερικής απασχόλησης ενώ προσφέρουν υπηρεσίες πλήρους απασχόλησης. Ακόμα ένα μεγάλο μέρος των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα παραμένουν απλήρωτοι για μήνες γεγονός που δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο την κατάσταση. Από τότε και μέχρι σήμερα η αύξηση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης είναι τόσο μεγάλη ώστε τα επίσημα στοιχεία για το μήνα Ιούλιο του 2017 από το πληροφοριακό σύστημα Εργάνη έδειξε ότι για πρώτη φορά οι συμβάσεις με ευέλικτες μορφές απασχόλησης ήταν 225.856 έναντι 103.301 των συμβάσεων με πλήρους μορφής απασχόλησης (υπερδιπλάσιο νούμερο). Τα στοιχεία αυτά ουσιαστικά μεταφράζονται σε ακόμα μικρότερες αποδοχές από τις αποδοχές που υπάρχουν στη συλλογική σύμβαση εργασίας (586 μικτά για άνω των 25 ετών εργαζόμενο).

Συνεπώς δεν είναι τυχαίο που πολλοί πλέον κάνουν λόγο για φτωχοποίηση των εργαζομένων και πολλοί αναλυτές επισημαίνουν ότι αυτοί οι εργαζόμενοι θα πρέπει να συγκαταλέγονται στους ανέργους της χώρα μας. Τα επίσημα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ¹³ δείχνουν με αριθμούς τη δύσκολη οικονομική κατάσταση που αντιμετωπίζει πλήθος Ελλήνων.

- Το 50% των φτωχών Ελλήνων έχει εισόδημα μικρότερο από 3.064 ευρώ ετησίως, που ισοδυναμεί σε περίπου 255 ευρώ το μήνα.
- Το 54,2% του πληθυσμού δυσκολεύεται να ανταπεξέλθει σε κάποια έκτακτη ανάγκη, το 51,8% στην αποπληρωμή των δανείων του ή των πιστωτικών καρτών, το 39,7% στην πληρωμή του ενοικίου και το 29,2% στην ικανοποιητική θέρμανση.
- Το 26,7% των παιδιών κάτω των 17 ετών εμφανίζει σοβαρή υλική στέρηση ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τον υπόλοιπο πληθυσμό είναι 22,4%.
- Όσον αφορά τον κίνδυνο φτώχειας του πληθυσμού τα ποσοστά είναι ιδιαίτερος ανησυχητικά καθώς για το 2016 το ποσοστό ανήλθε σε 21,2% μόλις 0,2% καλύτερο ποσοστό από το αντίστοιχο ποσοστό του 2014. Τα

---

¹³ <http://www.statistics.gr/el/infographic-silc-2016>

χειρότερα έτη με βάσει αυτό το ποσοστό ήταν το 2012 και το 2013 με 23,1% του πληθυσμού με κίνδυνο φτώχειας.

- Η έρευνα της ΕΛΣΤΑΤ καταλήγει με εκτίμηση ότι στο κατώφλι της φτώχειας εκτιμάται ότι βρίσκονται τα άτομα με εισόδημα 4.500 ευρώ ετησίως και οι οικογένειες με εισόδημα 9.450 ευρώ ετησίως.

Διάγραμμα 1.6: Στοιχεία εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2016, πηγή: ΕΛΣΤΑΤ¹⁴

Τα δύο αυτά βασικά αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης, η ανεργία και μείωση μισθών, και η δύσκολη οικονομική γενικότερη κατάσταση λόγω της κρίσης είναι λοιπόν οι βασικοί λόγοι για τους οποίους οι νέοι επιλέγουν να φύγουν από την Ελλάδα και να αναζητήσουν εργασία σε χώρες του εξωτερικού.

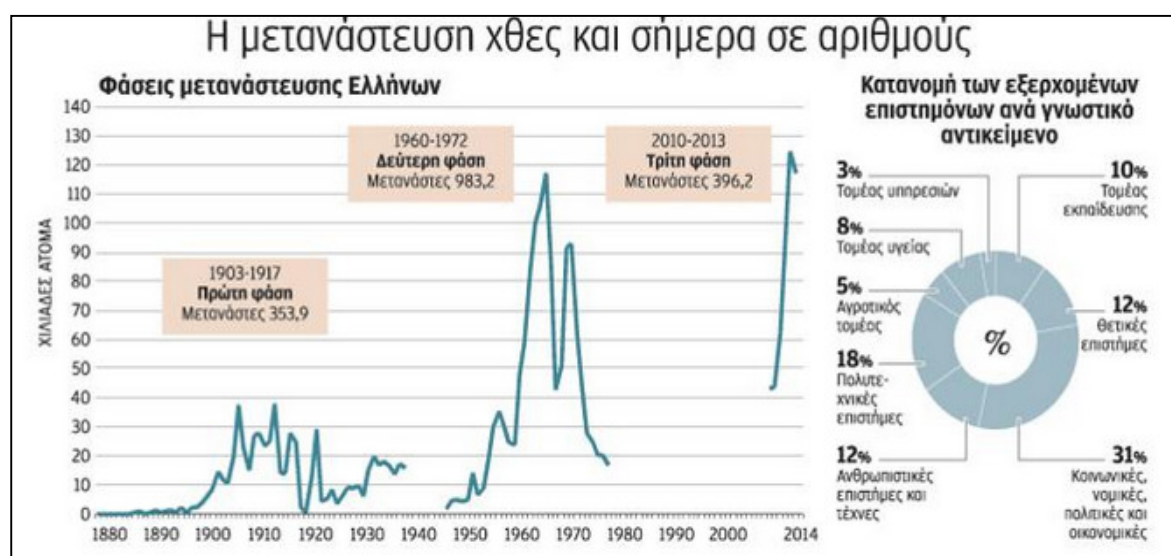
¹⁴ <http://www.statistics.gr/el/infographic-silc-2016>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Έχοντας αναλύσει τη βασική θεωρία της έννοιας της μετανάστευσης και τους παράγοντες που οδηγούν τους νέους στη μετανάστευση, στο δεύτερο μέρος της εργασίας μου θα παρουσιάσω τα βασικά στοιχεία του φαινομένου με αριθμούς ώστε να γίνει πιο κατανοητό το πρόβλημα το οποίο καλούμαι να αναλύσω. Στη συνέχεια θα αναφέρω τις βασικότερες συνέπειες του φαινομένου τόσο σε κοινωνικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο.

2.1 Αριθμοί και μετανάστευση

Αναλύοντας το θέμα της μετανάστευσης των νέων Ελλήνων κατά τη χρονική διάρκεια της οικονομικής κρίσης πρέπει αρχικά να παρουσιάσω τα στοιχεία που αφορούν το πλήθος των ατόμων που επέλεξαν να μεταναστεύσουν. Η Ελλάδα, έχει γνωρίσει τρία βασικά μεταναστευτικά κύματα μέχρι σήμερα τα οποία απεικονίζονται στο διάγραμμα που ακολουθεί.

Διάγραμμα 2.1: Κύματα μετανάστευσης Ελλήνων μέχρι σήμερα¹⁵

Όπως φαίνεται το πρώτο κύμα πραγματοποιήθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, κυρίως από το 1903-1917 με 353,9 χιλιάδες μετανάστες. Το δεύτερο κύμα πραγματοποιήθηκε από το 1960-1972 με περίπου 1 εκατομμύριο μετανάστες (983,2 χιλιάδες), ενώ αυτή την περίοδο βρισκόμαστε στο τρίτο κύμα μετανάστευσης με τα μέχρι τώρα στοιχεία να κάνουν λόγο για 396,2 χιλιάδες μετανάστες.

¹⁵ Το τρίτο μεταναστευτικό κύμα των Ελλήνων, Άρθρο Καθημερινή 02/07/2016, Στράτος Καρασιδής

Ακόμα και αν στο διάγραμμα φαίνεται ότι η περίοδος του τρίτου κύματος είναι από το 2010-2013, δεν μπορεί κανένας να πει ότι η τρίτη φάση έχει ολοκληρωθεί. Καθημερινά στα μέσα γίνεται λόγος για τους νέους που συνεχίζουν να εγκαταλείπουν την Ελλάδα για λόγους εύρεσης εργασίας σε χώρες του εξωτερικού. Στο ίδιο διάγραμμα απεικονίζεται επίσης και η κατανομή του γνωστικού αντικειμένου των νέων επιστημόνων που αναζητούν εργασία στο εξωτερικό. Παρατηρούμε λοιπόν ότι η πλειοψηφία τους συγκεντρώνεται στις κοινωνικές, νομικές, πολιτικές και οικονομικές επιστήμες (31%), στη συνέχεια βλέπουμε τις πολυτεχνικές επιστήμες (18%) και στην τρίτη θέση με ποσοστό 12% έχουμε τις θετικές επιστήμες και τις ανθρωπιστικές επιστήμες και τέχνες. Είναι φανερό λοιπόν ότι οι νέοι που φεύγουν από την Ελλάδα είναι άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο (απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ) και φυσικά αυτά τα άτομα μπορούν να δώσουν πολλά στην ανάπτυξη της οικονομίας της χώρας μας. Αναφορικά με την ηλικία των ατόμων που μεταναστεύουν τα δεδομένα δείχνουν ότι η ομάδα 15-64 αντιπροσωπεύει το 2,2% του ελληνικού εργατικού δυναμικού που αναχωρεί εκ της οποίας οι ηλικίες 25-39 αντιπροσωπεύουν το 51,5% του συνόλου των εξερχόμενων μεταναστών.

Τα μέσα επικοινωνίας συνέχιζαν όλο αυτό το διάστημα να ερευνούν και να δημοσιοποιούν άρθρα που αφορούν το θέμα της μετανάστευσης των νέων. Η παρουσίαση νέων δεδομένων δείχνει ότι το ζήτημα είναι ιδιαίτερα σοβαρό ειδικά αν αναλογιστούμε το πλήθος των νέων που μεταναστεύουν και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα αυτών. Σε συνδυασμό με τα στοιχεία που ήδη παρουσίασα, επιπρόσθετα στοιχεία¹⁶ έδειχναν ότι:

- 100.000 Έλληνες βρίσκονται στο εξωτερικό, οι οποίοι έχουν στην κατοχή τους πτυχία, μεταπτυχιακούς και διδακτορικού τίτλους σπουδών.
- Στα άτομα που ήδη βρίσκονται στο εξωτερικό πρέπει να συνυπολογίσουμε και τους φοιτητές που φοιτούν σε ξένα πανεπιστήμια που είναι περίπου 30.000.
- Η ανεργία ήταν η κύρια αιτία που ώθησε τους νέων στην απόφαση της μετανάστευσης με το 50% να είναι ηλικίας έως 25 ετών και το 40% 25-29 ετών (δηλαδή άτομα νεαρής ηλικίας – άτομα παραγωγικά).
- Με στοιχεία του 2017 οι Έλληνες που βρίσκονται στο εξωτερικό είναι περίπου 400.000.

Όσον αφορά τους τόπους προορισμού των νέων αυτοί είναι κυρίως χώρες της Ευρώπης με πρώτη τη Γερμανία, ενώ ακολουθούν η Ολλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Ενδεικτικά από το 2010 μέχρι το 2013 στη Γερμανία οι Έλληνες μετανάστες αυξήθηκαν από 12.256 σε 32.088 άτομα και στην Ολλανδία για το ίδιο χρονικό διάστημα αυξήθηκαν από 1.831 σε 2.947 άτομα. Επιπρόσθετα αν γίνει ανάλυση με βάση το πλήθος των πτυχιούχων που διαμένουν στο εξωτερικό κατά την πάροδο των χρόνων θα παρατηρήσουμε ότι το ποσοστό συνεχώς αυξάνεται. Ενδεικτικά όπως φαίνεται και στο διάγραμμα που ακολουθεί:¹⁷

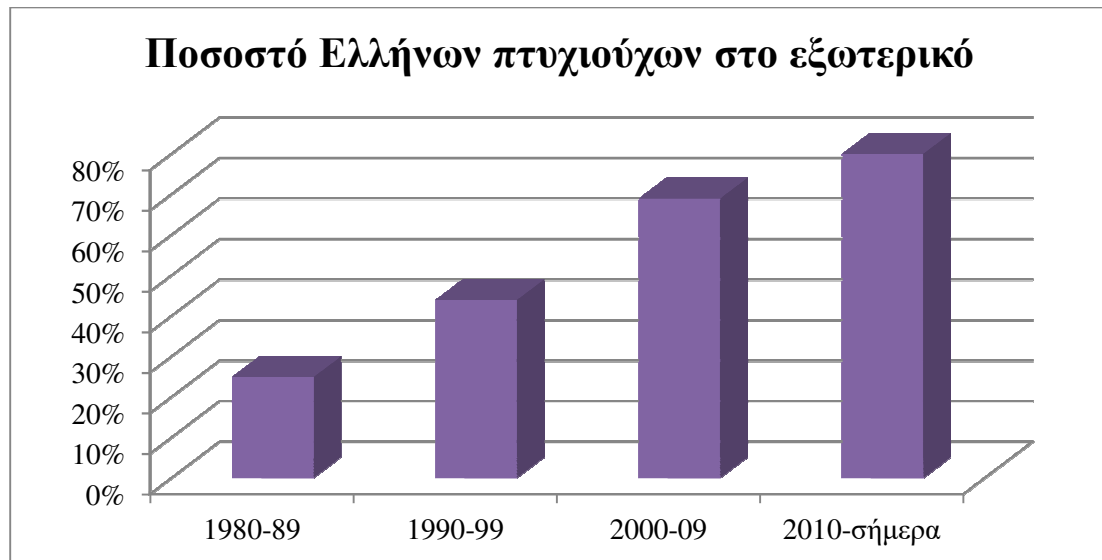
- Για την περίοδο 1980-1989 το ποσοστό των πτυχιούχων ήταν 25%.
- Το 1990-1999 ήταν 44%.
- Το 2000-2009 ήταν 69%.
- Από το 2010 μέχρι σήμερα το ποσοστό είναι μεγαλύτερο του 80%.

---

¹⁶ Η καινοτόμος Ελλάδα μεταναστεύει, 30/11/2014, Άρθρο Απόστολος Λακάσας, Καθημερινή

¹⁷ Άρθρο Καθημερινής 08/11/2015, Επιταχύνεται η διαρροή εγκεφάλων.

Διάγραμμα 2.2: Ποσοστό Ελλήνων πτυχιούχων στο εξωτερικό (ανά δεκαετία από το 1980)¹⁸

Τα στοιχεία λοιπόν δείχνουν ότι η φυγή των νέων μορφωμένων Ελλήνων δυστυχώς συνεχίζει να γίνεται με αυξανόμενους ρυθμούς και για αυτό το λόγο είναι σημαντικό όλοι μας να καταλάβουμε ότι είναι ένα πρόβλημα που μας αφορά όλους καθώς οι συνέπειες αυτής της φυγής δε θα αργήσουν να κάνουν την εμφάνισή τους.

¹⁸ Άρθρο Καθημερινής 08/11/2015, Επιταχύνεται η διαρροή εγκεφάλων

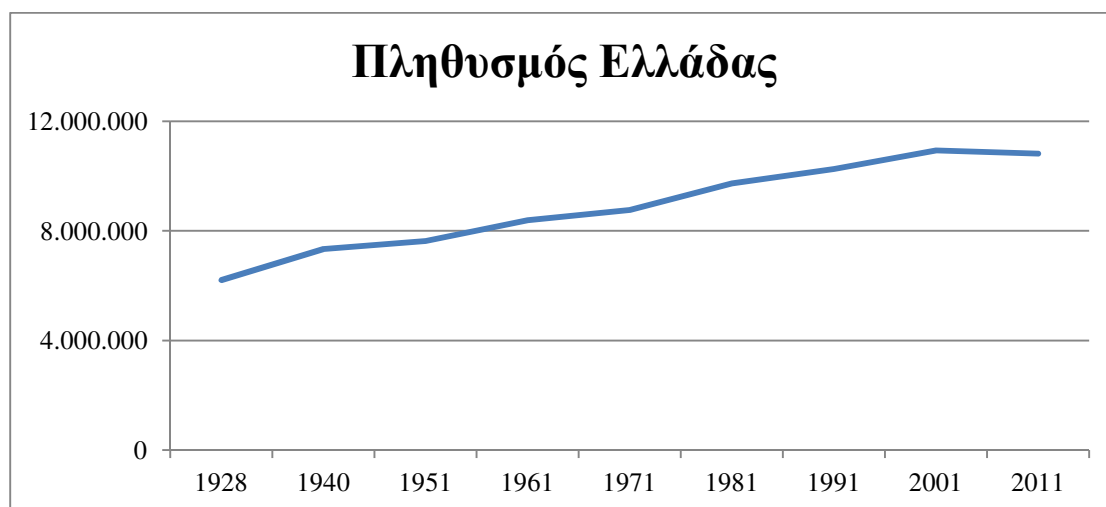
2.2 Συνέπειες της μετανάστευσης

Έχοντας παρουσιάσει τα βασικά δεδομένα που αφορούν το μεταναστευτικό κύμα των νέων της χώρα μας σε χώρες του εξωτερικού είναι απαραίτητο να ερευνήσουμε και τις συνέπειες αυτού του προβλήματος. Κάθε θέμα που αφορά την κοινωνία αρνητικά πρέπει να αναλύεται και από τη μεριά των σοβαρών συνεπειών που έχει τόσο σε κοινωνικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Φυσικά η μαζική φυγή των νέων, ενώ αναφέρεται σήμερα ως ένα σημείο των καιρών, δε θα μπορούσε παρά να επιφέρει αρνητικά αποτελέσματα σε διάφορους τομείς. Εξάλλου δε θα πρέπει να ξεχνάμε ότι οι νέοι κάθε χώρας είναι το μέλλον της, ακόμα και αν το τελευταίο καιρό η κοινή γνώμη ασχολείται περισσότερο με τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης και τα βήματα που πρέπει να κάνουμε ώστε να βρεθεί η χώρα μας σε τροχιά ανάπτυξης και να αφήσουμε αυτή τη δύσκολη περίοδο πίσω μας.

Ωστόσο μία από τις συνέπειες της κρίσης είναι και η μετανάστευση των νέων και για αυτό το λόγο πρέπει να υπάρξει μια μεθοδευμένη στρατηγική για να σταματήσει αυτό το κύμα εξόδου νέων επιστημόνων από τη χώρα. Οι συνέπειες αν και πολλοί θεωρούν ότι θα αργήσουν να κάνουν την εμφάνιση τους στη χώρα μας είναι πολύ σοβαρές. Δυστυχώς η ταχύτητα με την οποία οι νέοι εγκαταλείπουν την Ελλάδα τα τελευταία χρόνια είναι πολύ μεγάλη και το κύμα όπως ανέφερα δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα. Η πολιτική κατάσταση που επικρατεί και οι δύσκολες οικονομικές συνθήκες που αντιμετωπίζουμε όλοι μας δεν αφήνουν πολλά περιθώρια για να αγνοήσουμε τη σοβαρότητα της κατάστασης. Όπως θα περιγράψω στις ενότητες που ακολουθούν, οι συνέπειες αφορούν και τον κοινωνικό ιστό της χώρα μας με προβλήματα που θα εμφανιστούν πιο γρήγορα απ' ό,τι υπολογίζουμε. Πρώτα απ' όλα εξάλλου η χώρα στερείται ανθρώπινο δυναμικό το οποίο σχεδόν ποτέ δεν αντικαθίσταται πλήρως. Οι μετανάστες που υποδεχόμαστε ως χώρα δεν είναι του ίδιου μορφωτικού επιπέδου με αυτό των νέων επιστημόνων που επιλέγουν να φύγουν. Για αυτό το λόγο είναι επιτακτικό όλοι μας να κατανοήσουμε πλήρως τις συνέπειες που συνοδεύουν το θέμα της μετανάστευσης των νέων της χώρας μας.

2.2.1 Δημογραφικό πρόβλημα

Η χώρα μας, ως γνωστό αντιμετωπίζει εδώ και πολλά χρόνια δημογραφικό πρόβλημα. Η φυγή των νέων από την Ελλάδα είναι ένα χαρακτηριστικό που φυσικά δε θα μπορούσε παρά να επιδεινώσει το δημογραφικό πρόβλημα που υπάρχει. Οι νέοι άνθρωποι είναι αυτοί οι οποίοι θα κάνουν παιδιά και θα συμβάλλουν στη βελτίωση της κατάστασης αυτής. Από τα επίσημα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛ.ΣΤΑΤ.)¹⁹ ο μόνιμος πληθυσμός της Ελλάδας (απογραφή 2011) ήταν 10.816.286 άτομα εκ των οποίων το 49% ήταν άνδρες και το 51% γυναίκες. Ο πληθυσμός βαίνει μειούμενος καθώς στην αντίστοιχη απογραφή το 2001 ήταν 10.934.097 άτομα. Η μέση ηλικία του Έλληνα κατοίκου υπολογίστηκε στα 41,9 έτη. Ωστόσο δύο περιφέρειες (Ηπείρου και Πελοποννήσου) η μέση ηλικία υπολογίστηκε στα 44 έτη. Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι στην τελευταία απογραφή του πληθυσμού της Ελλάδας παρατηρήθηκε μείωση, ακόμα και σε σύγκριση με την απογραφή που πραγματοποιήθηκε μετά τον πόλεμο του 40'. Η εξέλιξη του πληθυσμού της Ελλάδας αποτυπώνεται στο επόμενο διάγραμμα με στοιχεία που αντλήθηκαν από τη Βικιπαίδεια.²⁰

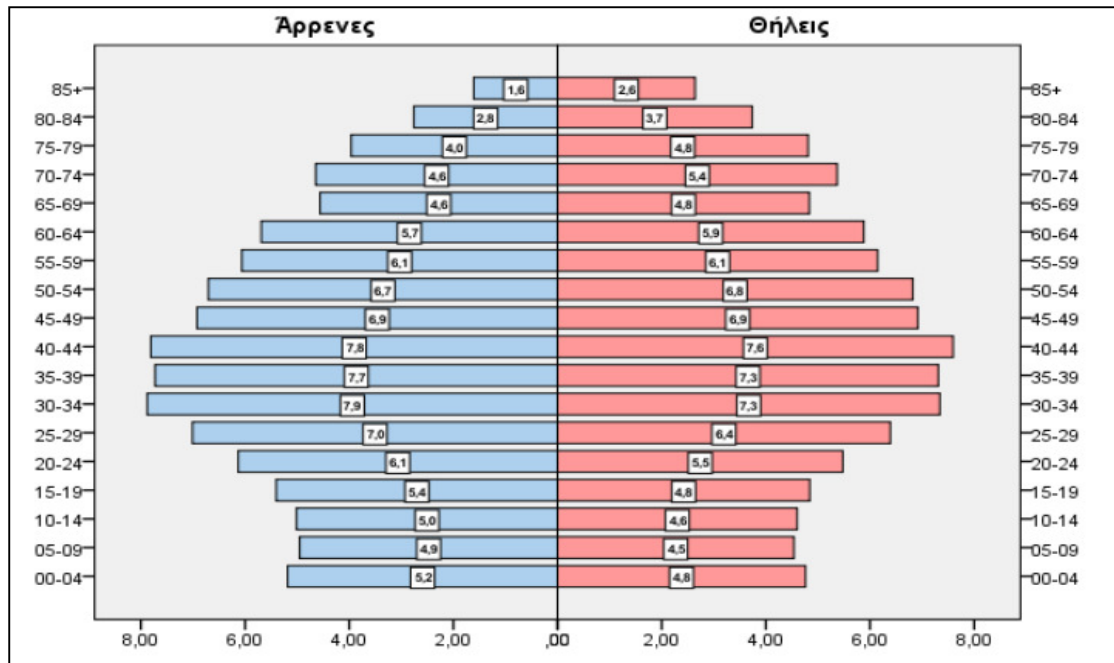
Διάγραμμα 2.3: Εξέλιξη ελληνικού πληθυσμού με βάσει τις επίσημες απογραφές²¹

Το πιο σημαντικό όμως στο οποίο όλο θα πρέπει να εστιάσουμε είναι η κατανομή των ηλικιών που απεικονίζεται στην ηλικιακή πυραμίδα. Τα δεδομένα δείχνουν ότι η μεγάλη συγκέντρωση του πληθυσμού βρίσκεται στις ηλικιακές κατηγορίες άνω των 30 ετών γεγονός που υποδεικνύει μια κοινωνία η οποία δυστυχώς γερνάει με γρήγορους ρυθμούς. Τα στοιχεία απεικονίζονται στο διάγραμμα που ακολουθεί.

¹⁹ www.statistics.gr, Απογραφή Πληθυσμού – Κατοικιών 2011, 12/09/2014

²⁰ <https://el.wikipedia.org/>

²¹ Πηγή: επίσημα στοιχεία απογραφής ΕΛ.ΣΤΑΤ. <http://www.statistics.gr/>

Διάγραμμα 2.4: Ηλικιακές ομάδες: Πληθυσμός και ποσοστό κατά φύλο, Πηγή ΕΛ.ΣΤΑΤ²²

Η συγκέντρωση αυτή δε δίνει και τόσο ενθαρρυντικά μηνύματα αναφορικά με τη μελλοντική εξέλιξη του πληθυσμού της χώρας μας. Οι νεαρές ηλικιακά ομάδες στην κατανομή του ελληνικού πληθυσμού παρατηρούμε ότι εμφανίζουν μικρά ποσοστά σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Πρόσφατα στοιχεία που δημοσιεύονται στην επίσημη σελίδα της ΕΛΣΤΑΤ²³ αναφέρουν ότι:

- Από το 2001 μέχρι το 2016 ο πληθυσμός της ηλικιακής ομάδας 20-24 εμφάνισε μια μείωση της τάξης του 33,6%.
- Σε απόλυτους αριθμούς η μείωση αυτή μεταφράζεται σε 558.125 άτομα από 840.903 το 2001.
- Οι εκτιμήσεις μάλιστα για τη μελλοντική πορεία της ηλικιακής αυτής κατηγορίας (20-24) το 2050 είναι ότι θα φτάσει τα 517.212 άτομα.

Φυσικά αυτές οι εκτιμήσεις επιβαρύνονται ακόμα περισσότερο και από την μαζική φυγή των νέων Ελλήνων στο εξωτερικό. Σε όλα αυτά τα δεδομένα θα πρέπει να συνυπολογίσουμε και τη μέση ηλικία των Ελληνίδων που κάνουν παιδιά η οποία είναι τα 30,2 έτη²⁴ γεγονός που συμβάλει και αυτό με το ποσοστό του στο δημογραφικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει η χώρα μας. Ακόμα όμως και για όλους αυτούς τους νέους που αποφασίζουν να μείνουν, να εργαστούν και να κάνουν οικογένεια στην

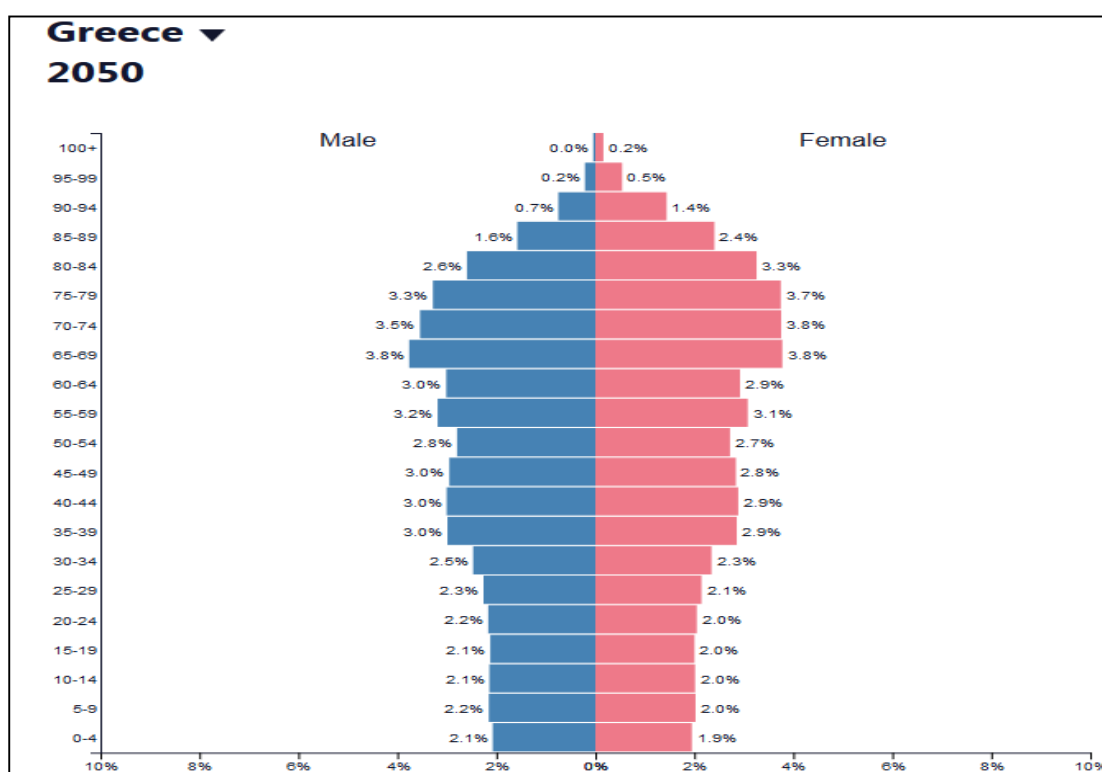
²² <http://www.statistics.gr/>

²³ www.statistics.gr

²⁴ <http://www.huffingtonpost.gr>, Άρθρο 14/03/2017, Σε ποια ηλικία κάνουν το πρώτο τους παιδί οι γυναίκες στην Ευρώπη

Ελλάδα, τα σχέδια αυτά καθυστερούν όλο και περισσότερο αν αναλογιστούμε τα οικονομικά δεδομένα που ανέφερα στο πρώτο κεφάλαιο και που δεν αφήνουν πολλά περιθώρια για δημιουργία οικογένειας σε μικρή ηλικία.

Κλείνοντας το θέμα του δημογραφικού προβλήματος που είναι μια άμεση συνέπεια της μετανάστευσης των νέων από τη χώρα μας θα ήθελα να παρουσιάσω τις προβλέψεις²⁵ που αφορούν την κατανομή του ελληνικού πληθυσμού για το έτος 2050. Οι εκτιμήσεις δείχνουν ότι σε λιγότερο από 40 χρόνια ο πληθυσμός της Ελλάδας θα μειωθεί στα 9.705.257 άτομα και οι μεγαλύτερες συγκεντρώσεις θα παρατηρούνται στις ηλικιακές ομάδες άνω των 65 ετών.

Διάγραμμα 2.5: Ηλικιακή πυραμίδα πληθυσμού της Ελλάδας (εκτίμηση)

Προβλέψεις που αφορούν ακόμα πιο μελλοντικά χρόνια φαίνεται ότι ο πληθυσμός της χώρας μας θα συνεχίσει να μειώνεται και μέχρι το 2100 θα φτάσει 7.392.853 άτομα. Πρακτικά αυτό μεταφράζεται σε μια μείωση της τάξης του 46,3% από τη μέχρι στιγμής τελευταία απογραφή. Γίνεται κατανοητό λοιπόν ότι οι συνέπειες από τη μετανάστευση των νέων που επιδεινώνουν το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας μας αφορά όλους. Εξάλλου το 2050 ως έτος δεν είναι και τόσο μακρινό ώστε να μη

²⁵ <http://www.populationpyramid.net/greece/2050>

επιρεάσει άμεσα. Συνεπώς φαίνεται ότι η ανάγκη για λήψη αναγκαίων μέτρων για τη διόρθωση/πρόληψη αυτού του θέματος είναι άμεση.

2.2.2 Ασφαλιστικά ταμεία

Εκτός όμως από το κοινωνικό – δημογραφικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει η χώρα μας από τη φυγή των νέων στο εξωτερικό για αναζήτηση εργασίας σημαντικό είναι και το οικονομικό πρόβλημα που προκύπτει. Τα ασφαλιστικά ταμεία κάθε χρόνο «χάνουν» πολλά χρήματα από τις εν δυνάμει εισφορές των νέων που αν εργάζονταν στο εσωτερικό της χώρας θα κατέβαλαν. Η απώλεια αυτών των εσόδων είναι ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα τόσο για την στήριξη των ασφαλιστικών ταμείων που είναι υπεύθυνα για την απονομή συντάξεων αλλά και για πλήθος άλλων παροχών προς τους ασφαλισμένους. Επιπρόσθετα το κράτος στερείται και τους φόρους τους οποίους τα νεαρά αυτά άτομα θα κατέβαλαν για τη στήριξη πλήθος άλλων τομέων της χώρας όπως π.χ. το σύστημα Υγείας, Παιδείας κα.

Αποτιμώντας σε νούμερα αυτή την απώλεια εσόδων αξίζει να αναφέρουμε τα εξής στοιχεία:²⁶

- Αρχικά, λόγω του δημογραφικού που ανέφερα, χρειάζονται 1,2 εργαζόμενοι για να είναι εφικτό ένας συνταξιούχος να πάρει τη σύνταξή του.
- Σε αυτό πρέπει να προστεθεί ότι η μείωση των αποδοχών (ενότητα 1.2.3) στερεί 150 εκατομμύρια ευρώ από τα ταμεία της κοινωνικής ασφάλισης κάθε χρόνο. Η μείωση των αποδοχών σημαίνει αυτόματη μείωση στις ασφαλιστικές εισφορές που καταβάλλονται για αυτούς τους μισθούς.
- Η μεγάλη αύξηση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης που ανέφερα σε προηγούμενη ενότητα έχει ως αποτέλεσμα ο ΕΦΚΑ (Ενιαίος Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης) να χάνει περίπου 2 δις ευρώ το χρόνο.
- Στα προβλήματα της αγοράς εργασία πρέπει να υπολογίσουμε και την ανασφάλιστη εργασία η οποία τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί κατακόρυφα. Η ανασφάλιστη εργασία λοιπόν, παρά την προσπάθεια του κράτους να τη βρει μέσω ελέγχων και υψηλών προστίμων σε περίπτωση παραβίασης της εργατικής νομοθεσίας, έχει οικονομικό αντίκτυπο ύψους 2 δις ευρώ (απώλεια).

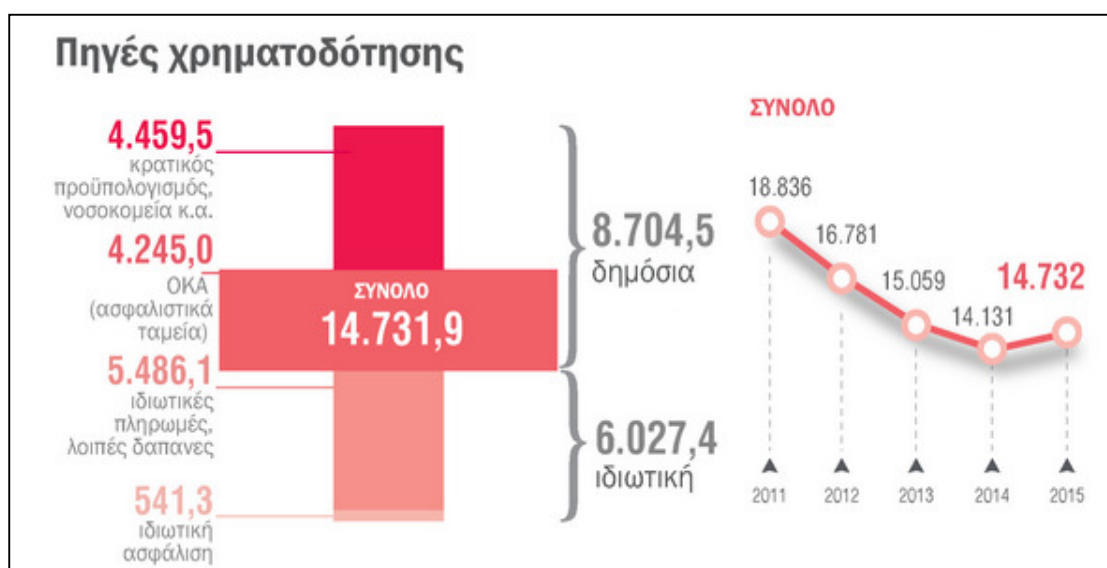
²⁶ Άρθρο 06/04/2017, Καθημερινή, Brain drain – Μετανάστες στο εξωτερικό 400.00 Έλληνες

- Από την άλλη πλευρά η μείωση των εργοδοτικών / εργατικών εισφορών σε μια προσπάθεια τόνωσης της είχε ως αποτέλεσμα να χάνονται 1 δις ευρώ περίπου το χρόνο από το σύστημα.
- Τα ελλείμματα των ασφαλιστικών μας ταμείων από το 2016 συνεχώς αυξάνονται με τις εκτιμήσεις να δείχνουν το ίδιο μέχρι και το 2020 όπου αναφέρεται να φτάσει τα 2,67 δις ευρώ. Τα αποθεματικά των ταμείων από την άλλη πλευρά μειώθηκαν από 26 δις ευρώ το 2007 σε 4,5 δις ευρώ το 2014.
- Η δύσκολη οικονομική κατάσταση των ασφαλιστικών μας ταμείων γίνεται ακόμα δυσκολότερη και από τη συνεχή μείωση της κρατικής επιχορήγησης. Από το 2013 που ήταν 10,487 δις ευρώ μειώθηκε το 2014 σε 8,764 δις (μείωση 16,42% σε μόλις ένα χρόνο).
- Φυσικά η δύσκολη κατάσταση στην οποία βρίσκεται η χώρα μας με τα συνεχή μέτρα που λαμβάνονται για τη διάσωση της οικονομίας έχει φέρει ένα επιπρόσθετο βάρος στα ασφαλιστικά μας ταμεία τα οποία πρέπει να βρουν τρόπους να αντλήσουν πόρους από άλλες πηγές.

Η απώλεια όλων αυτών των εσόδων έχει άμεσο αντίκτυπο και στις συντάξεις των σημερινών αλλά και μελλοντικών συνταξιούχων. Τα μεγάλα ελλείμματα αλλά και τα υψηλά ποσοστά ανεργίας δεν επιτρέπουν τη συνέχιση χορήγησης των ίδιων συντάξεων και τα μέτρα τα οποία λαμβάνονται κάνουν λόγο συνεχώς για τη μείωση των συντάξεων που λαμβάνουν οι συνταξιούχοι. Ένα ακόμα πρόβλημα που παρατηρείται στα ταμεία είναι η μείωση των εφάπαξ καθώς δεν υπάρχουν οι αντίστοιχοι πόροι για την απονομή των νέων συντάξεων.

2.2.3 Σύστημα Υγείας

Ένα ακόμα σημείο που επηρεάζεται από τη μείωση εσόδων στα ασφαλιστικά ταμεία καθώς επίσης και την ύπαρξη μεγάλων ελλειμμάτων από όλα τα προβλήματα που ανέφερα είναι η χρηματοδότηση του συστήματος υγείας. Με την πάροδο των χρόνων και με τη συνεχή λήψη μέτρων για να μπορέσει η χώρα μας να ξεπεράσει το μεγάλο οικονομικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει από την οικονομική κρίση η χρηματοδότηση που λαμβάνει το σύστημα Υγείας μειώνεται. Όπως φαίνεται και στο διάγραμμα που ακολουθεί η μοναδική χρονιά που παρατηρήθηκε μια αύξηση στη χρηματοδότηση του συστήματος Υγείας της χώρα μας είναι το 2015. Ωστόσο η αύξηση δεν είναι τόσο μεγάλη ώστε να θεωρηθεί ότι έχει λυθεί το πρόβλημα που παρατηρείται σε αυτόν τον τομέα.

Διάγραμμα 2.6: Σύστημα Λογαριασμών υγείας (σε εκατ. ευρώ)²⁷

Παρατηρούμε λοιπόν ότι από το 2011 μέχρι το 2014 η μείωση ήταν σταθερή με μείωση που ήταν μεγαλύτερη των 4,7 δις ευρώ. Η συμμετοχή για το 2015 των ασφαλιστικών ταμείων ανήλθε σε 4,245 δις ευρώ, ενώ ο κρατικός προϋπολογισμός συνέβαλε με 4,46 περίπου δις ευρώ. Το υπόλοιπο ποσό προήλθε από των ιδιωτικό τομέα αποδεικνύοντας ότι ο τομέας Υγείας χρειάζεται επιπλέον χρηματοδότηση από το κράτος για να λειτουργήσει. Δυστυχώς τα στοιχεία που εμφανίστηκαν και αφορούν τα τεράστια ελλείμματα με τα οποία επιβαρύνονται τα ασφαλιστικά ταμεία κάθε χρόνο ουσιαστικά δείχνουν ότι η χρηματοδότηση που προέρχεται από αυτά αναγκαστικά θα μειωθεί στο μέλλον με ότι αυτό συνεπάγεται για το μέλλον του συστήματος Υγείας της χώρας.

²⁷ <http://www.statistics.gr/el/infographic-sha>, 2015

2.2.4 Σύστημα Παιδείας

Η μεγάλη προσπάθεια και η διάθεση πόρων που δίνεται από το κάθε κράτος για την επιμόρφωση του νέου ανθρώπινου δυναμικού, δίνεται με γνώμονα το συμφέρον της χώρας καθώς η ανάπτυξη έρχεται με την εφαρμογή νέων ιδεών, δημιουργία επιχειρήσεων και καινοτόμων ιδεών. Ετησίως το Ελληνικό κράτος επενδύει περίπου 8 δις ευρώ στην εκπαίδευση των νέων που επιλέγουν να φύγουν από τη χώρα μας και να αναζητήσουν εργασία σε χώρες το εξωτερικού. Το βασικό προϊόν εξαγωγής της χώρας μας είναι οι νέοι πτυχιούχοι σύμφωνα με άρθρο που δημοσιεύτηκε το 2017²⁸. Η αξία μάλιστα αυτού το «προϊόντος» είναι 12,9 δις ευρώ. Το κεφάλαιο και οι πόροι που διαθέτει το ελληνικό κράτος λοιπόν για τη δημόσια παιδεία μεταναστεύουν στο εξωτερικό. Όλες οι γνώσεις και η παιδεία που έχει προσπαθήσει το ελληνικό σύστημα παιδείας να μεταδώσει στους νέους της χώρας δεν αξιοποιείται στο εσωτερικό της. Ουσιαστικά η Ελλάδα επενδύει για την εκπαίδευση και την επιμόρφωση του εργατικού δυναμικού άλλων χωρών.

Ένα επιπλέον πλήγμα στην ελληνική παιδεία είναι και η μετανάστευση ικανών εκπαιδευτικών. Στο διάγραμμα 2.1 φαίνεται ότι το 10% των ατόμων που μεταναστεύουν έχουν ολοκληρώσει σπουδές εκπαίδευσης. Άρα όχι μόνο «χάνουμε» ως κράτος αξιόλογους νέους αλλά μέσα σε αυτούς βρίσκονται και αξιόλογοι εκπαιδευτικοί οι οποίοι θα αξιοποιούνταν στο εκπαιδευτικό μας σύστημα για την επιμόρφωση της νέας γενιάς. Το πλήγμα λοιπόν για το σύστημα παιδείας είναι διπλό και μάλιστα πολύ σοβαρό.

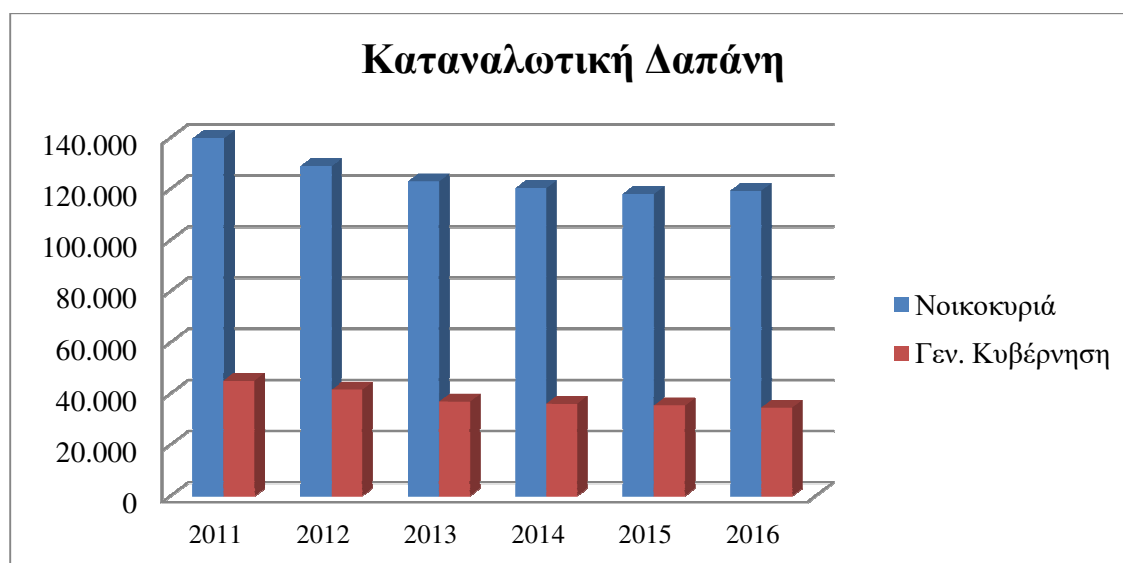
²⁸ http://socialpolicy.gr/2017/04_2 Πόσο βιώσιμο είναι το ασφαλιστικό μας σύστημα

2.2.5 Βασικοί Οικονομικοί Δείκτες

Η έλλειψη οικονομικών πόρων από τα ασφαλιστικά μας ταμεία έχει ως αποτέλεσμα να προκαλείται μια σειρά από άλλα προβλήματα στην οικονομία. Η μετανάστευση των νέων ατόμων από την οικονομική ζωή της Ελλάδας, προκαλεί τεράστια ελλείμματα στην οικονομία, τα οποία με τη σειρά τους προκαλούν μειώσεις σε πλήθος άλλων οικονομικών πόρων που διατίθενται στους πολίτες. Εκτός από τον τομέα της υγείας και το σύστημα της παιδείας που μόλις αναφέρθηκαν, η μεγάλη μείωση στην προσφερόμενη χρηματοδότηση και τα πολλά άλλα σημεία που με δυσκολία παρέχονται σε αυτή, υπάρχει και η μείωση των συντάξεων. Πολλοί σε αυτό το σημείο θα θεωρήσουν ότι η βασικότερη αιτία για τη μείωση των συντάξεων είναι η λήψη των επώδυνων μέτρων που προτείνουν οι δανειστές μας ως ένας τρόπος να βρούμε από την οικονομική κρίση που πλήττει τη χώρα μας τόσο καιρό. Ωστόσο αν το σκεφτούμε λογικά, σε συνδυασμό βέβαια με τα στοιχεία που έχω παραθέσει στην εργασία, θα καταλάβουμε ότι η μείωση των συντάξεων είναι κάτι αναπόφευκτο. Και αυτό επειδή είναι η μόνη λύση στη μείωση των μισθών και των συνδεδεμένων με τις απολαβές ασφαλιστικών εισφορών. Δυστυχώς η οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκονται τα ασφαλιστικά ταμεία της χώρας και οι λανθασμένες πρακτικές που πραγματοποιήθηκαν πριν από λίγο καιρό π.χ. Private Sector Involvement (PSI), είχε ως αποτέλεσμα να μειώνονται σταδιακά, και με μεγάλη ταχύτητα, τα αποθεματικά των ταμείων. Εκτός από τα ποσά των τωρινών και μελλοντικών συντάξεων υπάρχει και μεγάλη καθυστέρηση στην απονομή των νέων. Πολλές φορές υπάρχει μεγάλη αναμονή για να ξεκινήσει ένας συνταξιούχος να παίρνει τη σύνταξή του. Παράλληλα παρατηρείται και μεγάλη μείωση στο εφάπαξ που απονέμεται πλέον. Η μείωση της κρατικής χρηματοδότησης, ως αποτέλεσμα των μέτρων λιτότητας, φυσικά και δε βοηθά στη στήριξη των ταμείων. Αν προσθέσουμε μάλιστα και το δημογραφικό πρόβλημα που απασχολεί τη χώρα μας θα καταλάβουμε ότι η μείωση των συντάξεων (υφιστάμενων και μελλοντικών) είναι μια συνέπεια που δυστυχώς δεν μπορούμε να αποφύγουμε.

Από τη μείωση των αποδοχών των εργαζομένων και τη μείωση των συντάξεων που μόλις αναφέρθηκε είναι λογικό να μειώνεται συνεχώς το διαθέσιμο προς κατανάλωση εισόδημα των καταναλωτών. Από τη στιγμή που δεν υπάρχει ρευστό προς κατανάλωση είναι επόμενο να μειώνεται και πλήθος άλλων δραστηριοτήτων που στηρίζεται στο διαθέσιμο προς κατανάλωση εισόδημα. Στην ενότητα 1.2.3 έχω

αναφέρει τη δραστική μείωση του έχουν υποστεί στις απολαβές τους οι Έλληνες εργαζόμενοι η οποία είναι και ένας από τους βασικούς λόγους μετανάστευσης των νέων από τη χώρα. Ωστόσο όλα αυτά τα σημεία συνδέονται είτε με τη μορφή αιτίας είτε με τη μορφή συνέπειας. Ουσιαστικά αυτό σημαίνει ότι η μείωση των αποδοχών ενώ είναι ένας από τους λόγους που ωθεί τους νέους στη μετανάστευση. Ταυτόχρονα όμως σημαίνει μείωση της κατανάλωσης, μείωση του ΑΕΠ, επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης άρα μεγαλύτερη ανεργία και μειωμένοι, έως και αρνητικοί ρυθμοί ανάπτυξης. Ας εξετάσουμε όμως πώς έχει μεταβληθεί η κατανάλωση τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας ως επακόλουθο όλων αυτών των παραγόντων που μόλις αναφέρθηκαν.

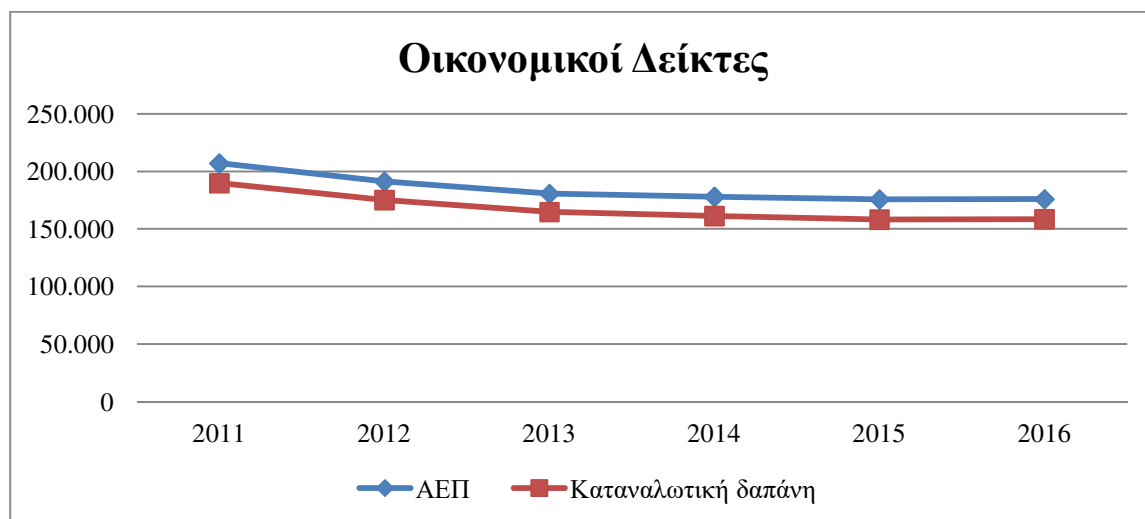

Διάγραμμα 2.7: Εξέλιξη καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών και της Γενικής Κυβέρνησης (2011-2016 ποσά σε εκατομμύρια ευρώ)²⁹

Είναι φανερό ότι τα χρόνια της οικονομικής κρίσης στη χώρας μας η καταναλωτική δαπάνη έχει μειωθεί σε μεγάλο βαθμό. Όσον αφορά τις δαπάνες των νοικοκυριών η πορεία ήταν καθοδική όλο αυτό το χρονικό διάστημα με μοναδική εξαίρεση το 2016. Όμως ακόμα και αν αυτή η μικρή αύξηση είναι ενθαρρυντικό σημάδι δε θα πρέπει να ξεγελαστούμε και να θεωρήσουμε ότι πλέον έχουμε αποφύγει τα αρνητικά αποτελέσματα. Το ίδιο συμβαίνει, όπως επισήμανα, και στα ποσοστά της ανεργίας τα οποία αν και δείχνουν μια μικρή μείωση δε θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι πλέον μπαίνουμε σε τροχιά ανάπτυξης. Η άνοδος που παρατηρήθηκε στην κατανάλωση των νοικοκυριών από το 2015 στο 2016 ήταν μικρότερη του 1%. Συγκεκριμένα ήταν 0,975%. Αν κάποιος κοιτάξει τη συνολική εικόνα θα δει ότι η μείωση που έχει

²⁹ Πηγή: <http://www.statistics.gr/el/statistics/eco>

υποστεί η κατανάλωση των νοικοκυριών από το 2011 και μέχρι το 2016 είναι μεγαλύτερη του 14,7%. Συνεπώς η αύξηση που παρατηρήθηκε το τελευταίο χρόνο είναι πολύ μικρή για να αντιστρέψει τη μείωση τόσων χρόνων. Τέλος σε παράλληλη καθοδική πορεία παρατηρούμε ότι κινήθηκε και η καταναλωτική δαπάνη της Γενικής Κυβέρνησης, με μεγαλύτερη μείωση, ακόμα και να δεν είναι εύκολα διακριτή από το διάγραμμα 2.7. Από το 2011 και μέχρι το 2016 η μείωση ανήλθε στο 23,4% με το 2016 να συνεχίσει να μειώνεται σε αντίθεση με τη μικρή άνοδο που παρατηρήθηκε στην καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών. Η μείωση λοιπόν αυτής της καταναλωτικής δαπάνης έχει άμεση συνέπεια σε πολλές άλλες οικονομικές δραστηριότητες. Με τον ίδιο τρόπο που μειώνεται η κατανάλωση, μειώνεται και η κερδοφορία των επιχειρήσεων (τζίρος –καθαρά κέρδη). Είναι λογικό λοιπόν και οι επιχειρήσεις να αντιμετωπίζουν προβλήματα στην καθημερινή τους λειτουργία και φυσικά το πρόβλημα μεταφράζεται για ακόμα μία φορά σε μειωμένες θέσεις εργασίας και μείωση των αποδοχών των εργαζομένων. Μια ακόμα επίδραση της κατανάλωσης – κερδοφορίας των επιχειρήσεων αποτυπώνεται και στα μειωμένα έσοδα του κράτους από τη φορολογία μιας και δεν υπάρχουν πλέον διαθέσιμοι πόροι για να εισπραχθούν οι φόροι που επιβάλλονται. Καταλαβαίνουμε συνεπώς ότι υπάρχει ένας κύκλος που επηρεάζεται σε κάθε βήμα – μέρος της γενικότερης οικονομίας. Πώς αποτυπώνεται όμως η μείωση της καταναλωτικής δαπάνης στο σύνολό της και πώς σχετίζεται με την πορεία του ΑΕΠ της χώρας μας; Το διάγραμμα που ακολουθεί δίνει μια σαφή εικόνα για την αλληλεπίδραση αυτών των δύο δεικτών.

Διάγραμμα 2.8: Εξέλιξη οικονομικών δεικτών ΑΕΠ και συνολικής κατανάλωσης για το διάστημα 2011-2016 (ποσά σε εκατ. Ευρώ)³⁰

³⁰ Πηγή: <http://www.statistics.gr/el/statistics/eco>

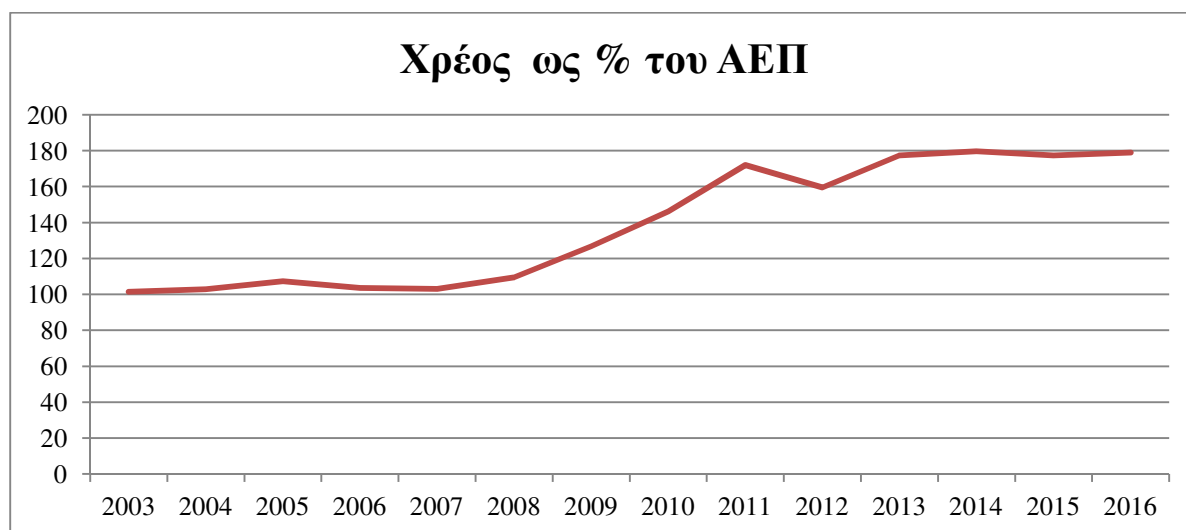
Όπως φαίνεται λοιπόν και στο διάγραμμα η κατανάλωση έχει την ίδια πορεία με το ΑΕΠ της χώρας μας. Η καθοδική του πορεία είναι ένα σημάδι ότι εκτός από την οικονομική κρίση που επηρεάζει την οικονομία υπάρχει μια αλληλένδετη σχέση μεταξύ ΑΕΠ και κατανάλωσης³¹. Το ΑΕΠ από το 2011 και μέχρι το 2016 έχει υποστεί μια μεγάλη μείωση της τάξης του 15,04%. Δηλαδή όλα τα προϊόντα και οι υπηρεσίες που παράγει η χώρα μας έχουν μειωθεί περισσότερο από 15% σε αυτά τα 6 χρόνια. Σε οικονομικούς όρους η μείωση αυτή είναι πολύ μεγάλη για ένα τόσο μικρό χρονικό διάστημα και το σύνολο της καταναλωτικής δαπάνης μειώθηκε κατά 16,44%. Φυσικά το ΑΕΠ προκύπτει ως δείκτης και από τον υπολογισμό της καταναλωτικής δαπάνης καθώς είναι ένα από τα συστατικά του στοιχείου, ωστόσο η καθοδική πορεία και των δύο αυτών δεικτών δείχνει ότι οι συνέπειες από τη μετανάστευση των νέων έχουν άμεσο αντίκτυπο σε όλους τους δείκτες της οικονομίας μια χώρας. Ο τρόπος με τον οποίο επηρεάζεται το ΑΕΠ και οι συνέπειές του στη γενικότερη οικονομία είναι κάτι που θα εξετάσω περισσότερο στην ενότητα που ακολουθεί. Αυτό το οποίο ήθελα να δείξω είναι ότι ένα πρόβλημα με την πρώτη ανάγνωση των συνεπειών του δεν μπορεί να γίνει κατανοητό πώς μπορεί να επηρεάσει μια οικονομία, ωστόσο μια βαθύτερη ανάλυση στοιχείων που επηρεάζει μπορεί να φανερώσει τη σοβαρότητά του σε διάφορους τομείς σε προσωπικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Από όλα αυτά τα στοιχεία γίνεται εμφανές ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα ασφαλιστικά ταμεία, το σύστημα υγείας και παιδείας καθώς και οι βασικοί οικονομικοί δείκτες της Ελλάδας θα επηρεάσουν την μετέπειτα εξέλιξη της οικονομίας και της κοινωνίας και για αυτό το λόγο πρέπει να παρθούν κατάλληλα μέτρα για την αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης.

---

³¹ Εισαγωγή στον πολιτική Οικονομία, Θ. Γεωργακόπουλος, Θ. Λιανός, Θεοφ. Μπένος, Γ. Τσεκούρας, Μ. Χατζηπροκοπίου, Γ. Χρήστου, Μπένου 2007

2.2.6 Μελλοντική πορεία ανάπτυξης

Το φαινόμενο της μετανάστευσης των Ελλήνων για χώρες του εξωτερικού εμφανίζει και ένα ακόμα πρόβλημα για τη χώρα μας. Αυτό είναι η μελλοντική πορεία ανάπτυξης που ελπίζουμε να έχει η χώρα μας ώστε να φύγουμε από τη δύσκολη οικονομική κατάσταση των τελευταίων ετών. Οι νέοι της κάθε χώρας είναι το μέλλον της. Ωστόσο ένα από τα βασικά σημεία που σπάνια αναφέρεται είναι το πόσο συμβάλλουν οι νέοι Έλληνες στις οικονομίες των χωρών που επιλέγουν να εργαστούν. Η προσφορά τους είναι περίπου 12,9 δις και σε έσοδα που προσφέρουν λόγω των αναλογούντων τους φόρων περίπου 9,1 δις ευρώ. Άρα καταλαβαίνουμε ότι εκτός από έμπυχο δυναμικό η οικονομία μας στερείται και πλήθος άλλων οικονομικών ωφελειών που αυτοί προσφέρουν από την εργασία τους. Η συμβολή των Ελλήνων σε οικονομίες άλλων κρατών και η δύσκολη οικονομική πραγματικότητα που βιώνουμε εμείς βρίσκονται σε άμεση σύγκριση καθημερινά. Η δύσκολη αυτή πραγματικότητα είναι φυσικό να δυσχεραίνει οποιαδήποτε προσπάθεια ανάκαμψης της οικονομικής κατάστασης που επικρατεί αυτή της στιγμής στη χώρα μας. Η αναγκαία για όλους μας ανάπτυξη είναι σε άμεση σχέση με το δημόσιο χρέος της χώρας. Εξάλλου γνωρίζουμε ότι η οικονομική κρίση που βιώνουμε τόσα χρόνια δημιουργήθηκε λόγω του μεγάλου χρέους και δεν έχει καμία σχέση με την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008. Ως γνωστόν το χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι βασικό δείκτης που δείχνει την πορεία της οικονομίας προς την κατεύθυνση της ανάκαμψης.

Διάγραμμα 2.9: Εξέλιξη του χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ (2003-2016)³²

³² Πηγή: ec.europa.eu/eurostat

Όπως φαίνεται όμως από το διάγραμμα 2.8 το χρέος συνεχώς αυξάνεται. Η αύξησή του είναι τόσο μεγάλη ώστε αγγίζει σχεδόν το 180% του ΑΕΠ. Το 2003 ήταν μόλις στο 101,5% του ΑΕΠ. Η δραματική αύξηση παρατηρήθηκε από το 2009 και μετά με τιμή 126,7% (από 109,4% που ήταν το 2008). Η μετανάστευση των νέων στην προηγούμενη ενότητα συνδέθηκε με τη μείωση του ΑΕΠ, γεγονός που αιτιολογεί τη τεράστια αύξηση του ποσοστού του δημοσίου χρέους σε όρους ΑΕΠ. Η ανάπτυξη δε μπορεί να επιτευχθεί με τη μείωση ΑΕΠ της χώρας. Σε συνδυασμό μάλιστα με τη συνεχή αύξηση του χρέους αυτό δείχνει ότι τα προβλήματα στην οικονομία δε θα ξεπεραστούν εύκολα. Η οικονομική κρίση τροφοδοτείται συνεχώς από ένα σύστημα το οποίο έχει ελλείμματα, υψηλά ποσοστά ανεργίας, μείωση αποδοχών/συντάξεων και κατανάλωσης. Ουσιαστικά αυτό δείχνει ένα φαύλο κύκλο. Τα οικονομικά προβλήματα και η οικονομική κρίση προκαλούν τη μετανάστευση των νέων και η μετανάστευση των νέων δημιουργεί ακόμα μεγαλύτερα προβλήματα.

Για αυτό λόγο πρέπει να κατανοήσουμε ότι οι προσπάθειές μας θα πρέπει έχουν ως στόχο την έξοδο της χώρας από την οικονομική κρίση. Οι ενέργειες αυτές δεν θα πρέπει να αφορούν μόνο τη λήψη μέτρων για αύξηση της φορολογίας για να εισρεύσουν περισσότερα χρήματα στον κρατικό μηχανισμό. Εξάλλου η πραγματικότητα έχει δείξει ότι η προσπάθεια αυτή έχει σχεδόν αποτύχει μιας και δεν θα ύπαρξη πληρωμή των φόρων σε μια κοινωνία που είναι άνεργη ή μια «φτωχά εργαζόμενη». Η λήψη μέτρων θα πρέπει να στοχεύει στον πυρήνα του προβλήματος, την απασχόληση, και μάλιστα την παραγωγική απασχόληση, ώστε να δοθούν κίνητρα να μείνουν οι νέοι στην Ελλάδα και να προσφέρουν αποτελεσματικά στην ελληνική οικονομία και κοινωνία.

2.2.7 Επιπτώσεις στην ψυχολογία και την οικογένεια

Η απόφαση να φύγει κάποιος από το μόνιμο μέχρι τότε τόπο διαμονής δεν είναι πάντα μια εύκολη απόφαση. Σε πρώτο βαθμό είναι πολλοί οι νέοι οι οποίοι έχουν εγκατασταθεί σε μια άλλη χώρα αμέσως μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους στο εξωτερικό. Υπάρχουν όμως και κάποιες περιπτώσεις στις οποίες τα άτομα που φεύγουν είναι κάτοικοι της Ελλάδας και η αδυναμία εύρεσης μιας θέσης εργασίας τους αναγκάζει να μετακομίσουν σε μια άλλη χώρα για μια καλύτερη τύχη. Φυσικά σε αυτή την ενότητα δε θα προσπαθήσω να συμπεριλάβω το πώς νιώθουν όλοι εκείνοι οι οποίοι μεταναστεύουν. Για πολλούς είναι μια απόλυτα συνειδητή απόφαση χωρίς να νιώθουν άσχημα, ωστόσο υπάρχουν και πολλοί οι οποίοι αναγκάζονται λόγω των συνθηκών να αποχωρήσουν στους οποίους και θα επικεντρωθώ.

Η αναζήτηση μιας καλύτερης εργασίας η οποία θα αποφέρει υψηλότερες απολαβές είναι ο κυριότερος στόχος της πλειοψηφίας των μεταναστών. Παράλληλα επιζητούν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης καθώς και ένα πιο αξιόπιστο σύστημα υγείας και πρόνοιας. Το νεαρό της ηλικίας και η προθυμία να εργαστούν καθιστά τους νέους πιο ευέλικτους στην προσαρμογή στη νέα χώρα διαμονής. Τις περισσότερες φορές όμως πολλά είναι και τα εμπόδια (παροδικά ή ακόμα και μόνιμα) που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες που μεταναστεύουν στο εξωτερικό. Ενδεικτικά τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν είναι³³:

- Μοναξιά, είναι μακριά από τα αγαπημένα τους πρόσωπα σε ένα ξένο αρχικά περιβάλλον.
- Το κόστος ζωής είναι αισθητά υψηλότερο (που πιθανώς να μην τους επιτρέπει να κάνουν την αποταμίευση που περίμεναν).
- Η καθημερινότητά τους είναι πλήρως προγραμματισμένη με πολλές ώρες εργασίας και μειωμένο ελεύθερο χρόνο.
- Απρόσωπη καθημερινότητα και δυσκολία στη δημιουργία ουσιαστικού φιλικού περιγύρου.

Η πραγματικότητα λοιπόν πολλές φορές είναι πολύ διαφορετική και απαιτητική σε σχέση με τη θεωρία. Για αυτό το λόγο ενώ αρχικά υπάρχει θέληση να δημιουργήσουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης από αυτές που επικρατούν στην Ελλάδα τα

---

³³ www.tovima.gr, Άρθρο: Η νέα γενιά μεταναστών, παροικίες Ελλήνων στο εξωτερικό λόγω κρίσης, Τ. Τσακίρη, 20/02/2011

καθημερινά προβλήματα αναγκάζουν πολλούς να επιστρέψουν. Από την άλλη πλευρά αξίζει πιστεύω να αναφέρω και το οικογενειακό περιβάλλον. Η φυγή των νέων εκτός από τα προβλήματα που αναφέρθηκαν σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο προκαλούν και προβλήματα στις οικογένειες. Εκτός από τις οικογένειες που στέλνουν τα παιδιά τους να σπουδάσουν στο εξωτερικό τα οποία παραμένουν, υπάρχουν και οικογένειες οι οποίες λόγω της κρίσης χωρίστηκαν. Ο ένας από τους γονείς έφυγε για να αναζητήσει εργασία σε χώρα του εξωτερικού με αποτέλεσμα να μείνουν πίσω τα υπόλοιπα μέλη. Οι επιπτώσεις στα παιδιά αλλά και στην υπόλοιπη οικογένεια μπορεί να είναι πολύ δύσκολες. Επιπλέον στις περισσότερες περιπτώσεις απαιτείται η εγκατάσταση σε μια χώρα με διαφορετική γλώσσα γεγονός που δυσκολεύει περισσότερο τα παιδιά στην προσαρμογή τους. Όλα αυτά τα σημεία πρέπει να εξεταστούν αναλυτικά πριν την απόφαση των γονιών να πάνε σε μια χώρα του εξωτερικού.

2.2.8 Επαγγελματικός προσανατολισμός

Ολοκληρώνοντας την ανάλυση των επιπτώσεων της μετανάστευσης των νέων της χώρας μας θα ήθελα να αναφέρω το κομμάτι που αφορά τον επαγγελματικό προσανατολισμό των νέων τα τελευταία χρόνια. Η έκρηξη της ανεργίας, η εκτόξευση της μετανάστευσης και η επιρροή που ασκεί η οικογένεια στις αποφάσεις των νέων έχουν ως αποτέλεσμα τη «στροφή» τους σε επαγγέλματα τα οποία προσφέρουν μια επαγγελματική αποκατάσταση ανεξαρτήτως αν είναι αυτό που επιθυμούν οι νέοι. Η εξασφάλιση μιας σταθερά αμειβόμενης εργασίας και η παράλληλη εξασφάλιση ενός συγκεκριμένου βιοτικού επιπέδου κάνει τους νέους να επιλέγουν τα περισσότερα χρόνια με αυξανόμενους ρυθμούς όπως οι στρατιωτικές σχολές, οι οικονομικές σχολές κ.α. Δυστυχώς λοιπόν όλο και περισσότεροι νέοι επιλέγουν να κάνουν σπουδές που θα τους δώσουν μεγαλύτερη πιθανότητα εξασφάλισης μιας θέσης εργασίας, άρα και μισθού, στο μέλλον και όχι σπουδές που είναι πάνω στο αντικείμενο του ενδιαφέροντός τους. Επιπλέον πολλοί είναι και οι νέοι οι οποίοι επιλέγουν να σπουδάσουν κάτι σχετικό με το αντικείμενο εργασίας των γονέων τους ως ένας τρόπος να συνεχίσουν στην οικογενειακή επιχείρηση π.χ. ξενοδοχειακά καθώς και γιατροί ή δικηγόροι. Με λίγα λόγια στο βωμό της εξασφάλισης μιας θέσης εργασίας στο μέλλον τα όνειρα για σπουδές στο αντικείμενο που επιθυμούν δεν πραγματοποιούνται.

2.3 Μέτρα για τη στήριξη των νέων

Τι θα μπορούσε να κάνει η πολιτεία/κράτος ώστε να εμποδίσει τους νέους από το να φεύγουν από τη χώρα μας; Η ερώτηση μάλλον βρίσκεται εύκολα από τη στιγμή που ανέλυσα τις βασικές αιτίες του προβλήματος. Βασική προϋπόθεση λοιπόν είναι να δοθεί η απαιτούμενη προσοχή ώστε να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας και να υπάρξουν εκείνες οι πρακτικές/βήματα ώστε να ανέβει το βιοτικό επίπεδο των εργαζομένων. Σε μια χώρα που δημιουργούνται συνεχώς θέσεις εργασίας ή δίνεται το κατάλληλο υπόβαθρο ώστε να δημιουργηθούν οι απαιτούμενες θέσεις εργασίας είναι λογικό να επέλθει η ανάπτυξη κάτι που με τη σειρά του θα προκαλέσει ανάπτυξη και καλύτερο βιοτικό επίπεδο για τους κατοίκους της χώρας αυτής.

Τα τελευταία χρόνια, από την έναρξη της οικονομικής κρίσης και μέχρι και σήμερα, η αγορά εργασίας έχει υποστεί μεγάλες αλλαγές. Όπως αναφέρθηκε η αύξηση του ποσοστού ανεργίας, η εξάπλωση των ευέλικτων μορφών εργασίας και η μεγάλη μείωση που έχουν υποστεί οι απολαβές των εργαζομένων έχουν δημιουργήσει ένα καινούριο σκηνικό στο οποίο οι άνεργοι καλούνται να βρουν μια θέση εργασίας. Η πολιτεία σε μια προσπάθεια να δώσει επιπλέον κίνητρα για να προσλάβουν οι επιχειρήσεις άνεργους δημιούργησαν επιδοτούμενα προγράμματα μαθητείας (τα λεγόμενα προγράμματα voucher) για να βοηθήσουν τους άνεργους να μην παραμένουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα εκτός αγοράς εργασίας. Οι επιδοτούμενοι άνεργοι επέλεξαν τις επιχειρήσεις που ήθελαν να εργαστούν και στη συνέχεια, μετά από ένα σύντομο θεωρητικό επιμορφωτικό μέρος, ξεκινούσαν την εργασία τους στη συγκεκριμένη θέση. Ακόμα και αν ως ιδέα ήταν καλή, στην πράξη παρατηρήθηκε ότι τα συγκεκριμένα προγράμματα δεν είχαν την αναμενόμενη απορρόφηση από την αγορά εργασίας. Το παράδοξο ήταν ότι οι επιχειρήσεις δεν είχαν κάποιο κόστος από την απασχόληση του επιδοτούμενου άνεργου γεγονός που οδηγούσε στην εντύπωση ότι μελλοντικά ο άνεργος θα παρέμενε στη θέση έχοντας αποκτήσει πλέον την εμπειρία που χρειαζόταν. Οι λόγοι που τα προγράμματα απέτυχαν στη πράξη ήταν τα εξής:

- Οι επιχειρήσεις στο άκουσμα της προκήρυξης νέων προγραμμάτων ανά περίοδο δεν προσλάμβαναν άτομα καθώς προτιμούσαν το «δωρεάν» προσωπικό από τις προσλήψεις που είχαν κόστος.

- Πολλές φορές οι άνεργοι ενώ επιδοτούνταν για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα συνέχιζαν να δουλεύουν ανασφάλιστοι στις επιχειρήσεις κάτι που πρακτικά δεν ήταν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα των προγραμμάτων.
- Νέα προγράμματα που είχαν ως προϋπόθεση την παραμονή των εργαζομένων στην επιχείρηση για κάποιο χρονικό διάστημα μετά την επιδοτούμενη διάρκεια δεν βρήκαν την ίδια ανταπόκριση (καθώς αυτό σήμαινε κόστος πρόσληψης για την επιχείρηση).

Άρα ακόμα και αν με πρώτη ματιά τα προγράμματα αυτά ήταν κάτι που η αγορά αναζητούσε στην πράξη πολλοί άνεργοι βρέθηκαν σε μια διαδικασία να αρνούνται πιθανές θέσεις εργασίας με στόχο να μη χάσουν μια πιθανή μελλοντική επιδότηση από κάποιο πρόγραμμα που να προκηρυσσόταν. Ένα επιπλέον πρόγραμμα που τον τελευταίο καιρό βρίσκει μεγάλη ανταπόκριση στην αγορά είναι τα επιδοτούμενα προγράμματα μέσω ΕΣΠΑ που βοηθούν νέους επιστήμονες να ανοίξουν τη δική τους επιχείρηση με πλήρη κάλυψη των εξόδων της επιχείρησης για τα πρώτα δύο χρόνια.³⁴ Ο πρώτος κύκλος αυτού του προγράμματος ανακοινώθηκε το 2016 και την άνοιξη του 2017 δημοσιοποίησαν τον δεύτερο κύκλο. Η επιδότηση αφορά άνεργους πτυχιούχους αλλά και μισθωτούς πτυχιούχους που επιθυμούν να ανοίξουν την δική τους επιχείρηση. Η επιδότηση καλύπτει όλα τα πιθανά κόστη ίδρυσης μιας επιχείρησης (ενοίκιο, βασικά έξοδα, αγορά λογισμικού), κόστη για τα ασφαλιστικά ταμεία. Παράλληλα προβλέπεται και πρόσληψη υπαλλήλου με πλήρη μισθολογική κάλυψη για ένα έτος.

Φυσικά αυτό το πρόγραμμα είναι πολύ καλύτερο από τα προηγούμενα προγράμματα καθώς οι νέοι έχουν πλέον τη δυνατότητα να επιχειρήσουν με μηδενικό κόστος και ρίσκο. Οι νέες επιχειρήσεις και συνεπώς οι νέες ιδέες έχουν την ευκαιρία να λειτουργήσουν στην οικονομία και οι νέοι μπορούν παράλληλα να κάνουν πραγματικότητα, σε πρώτο τουλάχιστον βαθμό, αυτά που ονειρεύονταν αναφορικά με την εξάσκηση που αντικειμένου που σπούδασαν. Η χρονική διάρκεια των δύο ετών δίνει μια πρώτης τάξης ευκαιρία να δημιουργηθεί το πελατολόγιο της νέας επιχείρησης χωρίς το άγχος της κάλυψης των πρώτων εξόδων λειτουργίας. Ωστόσο θα πρέπει να δούμε πόσες από τις επιδοτούμενες επιχειρήσεις θα συνεχίζουν να λειτουργούν μετά από τα δύο χρόνια της επιδότησης.

---

³⁴ www.espa.gr

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η εργασία μου είχε ως κύριο στόχο την παρουσίαση των συνεπειών της μαζικής μετανάστευσης των νέων για τη χώρα μας. Η οικονομική κρίση τα τελευταία χρόνια έχει επηρεάσει κάθε Έλληνα πολίτη και κάθε πτυχή της ελληνικής καθημερινότητας. Εκτός από τα βασικά οικονομικά προβλήματα της κοινωνίας είναι πολύ σημαντικό να εξεταστεί με ιδιαίτερη προσοχή το πρόβλημα της μαζικής φυγής των νέων μορφωμένων ατόμων της χώρας μας.

Για την καλύτερη παρουσίαση του θέματος θεώρησα σκόπιμο εκτός από την αρχική, θεωρητική παρουσίαση της έννοιας της μετανάστευσης να αναφέρω και τους βασικούς λόγους οι οποίοι ωθούν όλο και περισσότερους νέους στην απόφαση να εγκαταλείψουν τη χώρα μας προς αναζήτηση εργασίας σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Αμερικής. Ο βασικότερος λόγος είναι η δραματική αύξηση της ανεργίας τα τελευταία χρόνια, ένα φαινόμενο το οποίο επηρεάστηκε από τη δύσκολη οικονομική κατάσταση που βιώνει η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Οι νέοι σε ηλικία εργαζόμενοι είναι αυτοί που αντιμετωπίζουν τα μεγαλύτερα προβλήματα όσον αφορά την εύρεση εργασίας. Σε μικρότερο βαθμό πρόβλημα αντιμετωπίζουν οι πτυχιούχοι της ανώτατης εκπαίδευσης.

Ωστόσο ο κύριος λόγος για τον οποίο επιλέγουν να μεταναστεύσουν είναι επειδή οι αποδοχές των εργαζομένων έχουν υποστεί πολύ μεγάλες μειώσεις τα τελευταία χρόνια γεγονός που δεν τους επιτρέπει να εξασφαλίσουν ένα καλό επίπεδο ζωής και για αυτό το λόγο παίρνουν της απόφαση της μετανάστευσης. Ακόμα και αν οι λόγοι για το κάθε άτομο μπορεί να διαφέρουν, το αποτέλεσμα είναι ένα, η αύξηση του πλήθους των νέων που επιλέγουν να φύγουν από την Ελλάδα και να εργαστούν στο εξωτερικό. Κοιτώντας αυτό το κύμα θα πρέπει όμως να δούμε και τις συνέπειες που το ακολουθούν. Οι νέοι άνθρωποι, σε κάθε χώρα, είναι πηγή νέων ιδεών, νέου εργατικού δυναμικού τα οποία στηρίζουν την κάθε κοινωνία, οικονομικά και κοινωνικά.

Στην Ελλάδα όμως οι συνέπειες που προκύπτουν από αυτή τη φυγή είναι πολλές. Σε πρώτο βαθμό ανέλυσα το δημογραφικό πρόβλημα το οποίο έχει αρχίσει να γίνεται αισθητό εδώ και μερικά χρόνια. Ο πληθυσμός της χώρας μας από τη μία πλευρά γηράσκει με ταχύτατους ρυθμούς και από την άλλη οι νέοι φεύγουν χωρίς να υπάρχει προοπτική για ανανέωση του πληθυσμού με νέες γεννήσεις. Το θέμα του

δημογραφικού ακόμα και αν πολλοί επιλέγουν να το υποβαθμίζουν και να κοιτούν τα εμφανή προβλήματα δε θα αργήσει να φανεί. Ήδη η Ελληνική Στατιστική Αρχή έχει δημοσιεύσει εκτιμήσεις οι οποίες δεν είναι καθόλου ενθαρρυντικές για την ηλικιακή πορεία της ελληνικής κοινωνίας.

Αφήνοντας το πρόβλημα του δημογραφικού, ανέφερα και το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα ασφαλιστικά ταμεία της χώρας το οποίο είναι ιδιαίτερος σοβαρό. Η μείωση των αποδοχών, η αυξημένη ανεργία και οι χιλιάδες θέσεις των νέων που μεταναστεύουν που παραμένουν κενές δημιουργούν κάθε χρόνο ελλείμματα στα ασφαλιστικά ταμεία με συνέπειες στις μελλοντικές συντάξεις, το σύστημα υγείας και πολλά άλλα. Ένα ακόμα σημείο είναι η σύνδεση των μειωμένων ασφαλιστικών εισφορών - μειωμένων αποδοχών με τη μειωμένη καταναλωτική δαπάνη. Με τη σειρά της η μείωση αυτή συμβάλει στη μείωση του ΑΕΠ και δυστυχώς το χρέος σαν ποσοστό του ΑΕΠ αυξάνεται συνεχώς. Σε όλα αυτά φυσικά πρέπει να προστεθεί και ο ψυχολογικός παράγοντας, δηλαδή τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και οι νέοι που φεύγουν αλλά και οι οικογένειές τους που μένουν πίσω. Για αυτό το λόγο δεν είναι παράλογο που παρατηρείται μια αυξημένη προτίμηση σε σχολές που προσφέρουν μια σχετική επαγγελματική αποκατάσταση καθώς η παρότρυνση από το οικογενειακό περιβάλλον μπορεί να ωθεί τους νέους σε αυτές τις επιλογές για τη μελλοντική επαγγελματική τους πορεία.

Η αλληλουχία αυτή δείχνει ότι κάθε πρόβλημα πρέπει να αναλύεται σε βάθος καθώς οι επιρροές του φανερώνονται σε διάφορα επίπεδο, άμεσα αλλά και έμμεσα. Για αυτό το λόγο, όσο είναι ακόμα νωρίς η πολιτεία θα πρέπει να προσπαθήσει να βρει τρόπους να κρατήσει τους νέους στη χώρα και να τους δώσει κίνητρα να εργαστούν και να προσφέρουν στην οικονομία και στην κοινωνία. Τα πρώτα βήματα με ειδικά προγράμματα απασχόλησης για νέους πτυχιούχους δυστυχώς δεν είχαν τα αναμενόμενα θετικά αποτελέσματα. Ωστόσο νέα προγράμματα που έκαναν την εμφάνισή τους πριν λίγο καιρό έδειξαν ενθαρρυντικά αποτελέσματα. Ο καιρός θα δείξει κατά πόσο αυτός ο σχεδιασμός έχει θετικά αποτελέσματα. Ελπίζουμε η μαζική αυτή μετανάστευση των νέων να αρχίσει να μειώνεται και να δίνονται ισχυρά κίνητρα απασχόλησης στους νέους ακόμα και επαναπατρισμού των νέων που έχουν αποχωρήσει από τη χώρα μας. Εξάλλου οι νέοι είναι αυτοί οι οποίοι κρατάνε το μέλλον της χώρας μας στα χέρια τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αρχές Οικονομικής Θεωρίας, Μικροοικονομία-Μακροοικονομία, Σχολικό Βιβλίο Γ' Λυκείου
- Εισαγωγή στον πολιτική Οικονομία, Θ. Γεωργακόπουλος, Θ. Λιανός, Θεοφ. Μπένος, Γ. Τσεκούρας, Μ. Χατζηπροκοπίου, Γ. Χρήστου, Μπένου 2007
- ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού Μάιος 2017, Δελτίο Τύπου, 10 Αυγούστου 2017
- Παραδόσεις Πολιτικής Οικονομίας, Τόμος Ι, Παπαηλίας Θεόδωρος 2006, Σταμούλη Α.Ε.

ΑΡΘΡΑ

- Brain drain – Μετανάστες στο εξωτερικό 400.00 Έλληνες, Άρθρο 06/04/2017, Καθημερινή
- Αποκαλυπτικά στοιχεία για τους μισθούς στην Ελλάδα της κρίσης – Η γενιά των 265 ευρώ – Αυτή είναι η πυραμίδα των αμοιβών, Άρθρο 30/07/2017, <http://www.newsit.gr>
- Επιταχύνεται η διαρροή εγκεφάλων, Άρθρο Καθημερινής 08/11/2015
- Η καινοτόμος Ελλάδα μεταναστεύει, 30/11/2014, Άρθρο Απόστολος Λακάσας, Καθημερινή
- Η νέα γενιά μεταναστών, παροικίες Ελλήνων στο εξωτερικό λόγω κρίσης, Τ. Τσακίρη, 20/02/2011. Το Βήμα
- Μείωση μισθών στην Ελλάδα για 16 διαδοχικά τρίμηνα, Πηγή Καθημερινή, Άρθρο 27/09/2014
- Ο εργασιακός μεσαίωνας στην Ελλάδα σε αριθμούς, Άρθρο 03/03/2015, www.alfavita.gr
- Πόσο βιώσιμο είναι το ασφαλιστικό μας σύστημα, <http://socialpolicy.gr/2017/04>
- Σε ποια ηλικία κάνουν το πρώτο τους παιδί οι γυναίκες στην Ευρώπη, www.huffingtonpost.gr, Άρθρο 14/03/2017
- Το τρίτο μεταναστευτικό κύμα των Ελλήνων, Άρθρο Καθημερινή 02/07/2016, Στράτος Καρασίδης

ΠΗΓΕΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

- ec.europa.eu/eurostat
- <http://socialpolicy.gr>
- www.alfavita.gr
- www.el.Wikipedia.org
- www.espa.gr
- www.huffingtonpost.gr
- www.investopedia.com
- www.kathimerini.gr
- www.newsit.gr
- www.oaed.gr/statistics
- www.populationpyramid.net/greece/2050
- www.statistics.gr
- www.statistics.gr/el/infographic
- www.statistics.gr/el/statistics/eco
- www.tovima.gr